

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

PŘÍBĚH NEMOCI A SMRTI V HOSPICOVÉM ZAŘÍZENÍ JAKO IMPULS PRO HODNOTOVOU VÝCHOVU MLÁDEŽE

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Václav Válek

Studijní obor: Pedagogika volného času

Forma studia: prezenční

Ročník: 3.

2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci „Příběh nemoci a smrti v hospicovém zařízení jako impuls pro hodnotovou výchovu mládeže“ jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum.....

podpis studenta.....

Poděkování

Děkuji vedoucí práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D. za trpělivost, rady a vedení při psaní bakalářské práce. Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mi poskytli informace v rámci konzultací. Děkuji také vedení domácího hospice Athelas v Písku, které ochotně pomohlo při shánění vhodného respondenta pro rozhovor. Na závěr chci poděkovat všem třem respondentům, kteří byli ochotni poskytnout rozhovor.

Obsah

1.Úvod.....	5
I. Teoretická část.....	6
2.Hodnotová výchova.....	7
3.Co je to smrt?.....	8
4.Vnímání smrti.....	10
5.Psychologická charakteristika věku, pro který je určen didaktický program.....	12
6.Hospice.....	14
6.1.Typy hospiců.....	17
6.2.Personální zajištění hospicové péče.....	18
6.3.Financování hospice.....	20
II. Praktická část.....	21
7.Popis projektu.....	22
7.1.Příprava na rozhovory a jejich analýza.....	22
8.Návrh didaktického programu.....	31
9.Závěr.....	34
10.Seznam použitých zdrojů.....	35
11.Přílohy.....	37
11.1.Příloha I.....	37
11.2.Příloha II.....	39
11.3.Příloha III.....	65
12.Abstrakt.....	76
13.Abstract.....	76

1. Úvod

Cílem mé bakalářské práce je vytvoření návrhu didaktického programu pro adolescenty s tématem smrti a hospiců pro věkovou skupinu patnáct až osmnáct let. Program je tedy určen pro skupinu adolescentů v rámci volnočasové aktivity a měl by zprostředkovat zkušenost lidí, kteří se nějakým způsobem se smrtí setkali. Měl by dát prostor pro zamyšlení se nad tématem smrti a přiblížit téma hospiců.

Hlavní inspirací je vlastní nezkušenost s tématem smrti. Další inspirací je můj předpoklad, že se dnes jen málokdo z mladých lidí se se smrtí setkal. Vidět člověka umírat nebo mrtvého rozhodně nepatří k běžné zkušenosti každého. K takové situaci je i poměrně těžké se běžně dostat. Lidé často umírají v ústraní (nemocnicích...). Děti se k umírajícím ani nepouštějí, aby neviděli něco „tak děsivého“. Smrt se tak dostává mimo horizont života. Vlastně o ní jen slyšíme, ale nikdy jsme ji neviděli. I tento přístup ke smrti pak může vyvolávat pocit, že smrt je něco hrozného, něco, z čeho musíme mít celý život jen strach. Na druhé straně musíme ale také brát v potaz to, že do jisté míry je to něco, nad čím v tomto věku vůbec nepřemýšlíme. Přitom je toto téma velice zajímavé a dá se nad ním zamyslet. Zamyšlení a uvědomění si vlastní konečnosti může vést hlubšímu přemýšlení o svém životě. Toto zamyšlení pak může vést k určení si životních hodnot.

Teoretická část je tak přípravou a východiskem pro praktickou část a didaktický program pro adolescentní mládež. V první kapitole se pokusíme nastínit téma hodnotové výchovy. Druhá kapitola pak ukazuje, co je to smrt a jaké na ni mohou být pohledy. Třetí kapitola má za cíl ukázat, jak vnímají smrt samotní umírající, jaká stádia prožívání u nich můžeme pozorovat a jak vnímáme smrt v průběhu našeho života. Více se pak věnujeme charakteristice věku patnáct až osmnáct let, pro kterou je didaktický program určen. Čtvrtá kapitola je věnována hospicům, jejich historii, stavu u nás, rozdělení a jejich fungování.

Praktická část bakalářské práce se zakládá na rozhovorech a jejich kvalitativní analýze. Rozhovory jsou celkem tři. Jeden rozhovor je s klientem hospice, tedy s člověkem, který téma smrti vztahuje k sobě a má k němu opravdu blízko. Druhý rozhovor je pak s dívkou, které zemřel otec v jejím dětství. V tomto případě se jedná o blízkou zkušenost se smrtí. Posledním respondentem je pak dívka, která nemá přímou zkušenost s tématem smrti. Odpovědi z těchto rozhovorů jsou pak východiskem pro část didaktického programu, kde se účastníci mají vžít do situací, ve kterých se ocitli respondenti. Odpovědi respondentů by pak měly navodit silnější atmosféru a měly by zprostředkovat jejich zkušenost.

I. Teoretická část

2. Hodnotová výchova

Ve 20. století se vyskytovalo mnoho pohledů na to, co by mělo být a je v pedagogické výchovné práci to nejdůležitější. Některé pohledy se zaměřovaly na pudové tendence člověka (naturalistický pohled), jiné, jako například esencialistický přístup v pedagogice, kladly důraz na osobnost konkrétního jedince. Sociologický pohled zase kladl důraz na to, aby zájmy jedince byly v zájmu společnosti. Nový pohled pak dala pragmatická pedagogika. Tento pohled se pokusil překonat rozpor zájmů jedince a společnosti. Kladl důraz na aktivitu, zkušenost dítěte, na metodu a schopnost uplatnění jedince ve světě.¹ Pedagogika tedy nabízí veliké spektrum toho, z jakého pohledu se na výchovu můžeme dívat. Potom je ale důležité, jaké hodnoty pedagog má, co si vybere jako svoji prioritu a na co se ve své práci nejvíce soustředí.

Přírodní hodnoty jsou něco jako primární hodnoty (KUČEROVÁ, 1996). Jsou předpokladem pro to, abychom mohli realizovat všechny další hodnoty. Dalším druhem jsou hodnoty sociální. Zde jsou hodnotou žádoucí mezilidské vztahy a city. Posledním druhem hodnot jsou pak hodnoty duchovní, které utváří potřebu hledat smysl lidského života.²

Cílem pedagogiky by ale nemělo být jen předávání vědomostí a dovedností. Je také důležité, čemu se člověk bude dále věnovat, čemu se rozhodne dát svoje priority a co bude považovat za důležité. Cílem je samozřejmě to, aby se jedinec dobře začlenil do společnosti, aby pro ni byl přínosem. Mimo to je ale cílem výchovného působení i štěstí vychovávaného jedince. Proto je důležité, aby se jedinec mohl konfrontovat s různými názory, dostával se do různých zajímavých a náročných situací, které mu dají větší rozhled. Zde je ale důležité, co jako pedagog dítěti nabídnu.

Pedagog by měl mít co nejširší informace o dítěti, které by neměl využívat k tomu, aby vychovávaného ovládal a formoval ho do předem stanovené podoby, ale aby mohl s vychovávaným navázat nějaký smysluplný dialog. Cílem tohoto dialogu je, aby vychovávaný jedinec mohl nalézt vlastní cestu života. Tento dialog přitom nemusí být přínosem pouze pro dítě, může vést i k posunu vychovatele.

Co ale máme jako pedagogové předávat? Čemu vlastně říkáme hodnota? „*Hodnota je závislá na tom, kdo ji hodnotí.*“³ Hodnotu něco dostává až podle toho, jak to sami hodnotíme. Hodnota tedy spočívá v rozhodnutích, které jsou ovlivněny tím, v jaké době a v jaké kultuře se nacházíme. „*Hodnotu věcí zakládá to, že jsou nebo nejsou žádoucí.*“⁴ Pokud ale toto řekneme, vyvstává nám otázka: Pro koho mají být žádoucí? Vzhledem k výchově si pak můžeme odpovědět například tak, že je něco žádoucí vzhledem k jedinci, nebo vzhledem ke společnosti. Tyto dva pohledy nutně nemusí být ve vzájemném rozporu.

V lidském životě není možné se vždy vyhnout bolestem a strastem. Právě díky strasti se ale můžeme posouvat někam dál. Prožití něčeho těžkého či psychicky náročného nemusí vždy znamenat špatný vývoj v budoucnosti. Může tomu být právě naopak. Téma smrti nemusíme před dětmi zbytečně zastírat. Jak píše Kübler-Rossová: „*Dětem se prostě neříká, že někdo umřel, ale vlastně se mlží o tom, co se*

1 Srov. KUČEROVÁ, *Člověk, hodnoty, výchova*, Prešov: ManaCon Prešov, 1996, s. 12.

2 Srov. tamtéž, s. 72.

3 Tamtéž, s. 67.

4 Tamtéž, s. 65.

stalo. *Situace nakonec dítěti ale stejně dojde.*⁵ Právě to, že s dětmi budeme mluvit o tématu smrti a necháme je třeba v rodinách přirozeně prožívat ztrátu blízkého (účastí na pohřbu, starání se o umírajícího nebo i těžce nemocného příbuzného atd.) vede k tomu, že se s takovou situací budou v budoucnu lépe vyrovnávat. Třeba budou mít i lepší vztahy a vzpomínky a budou o těžkých tématech otevřeně mluvit místo zastírání těžkých pocitů. Otevřený rozhovor nejen o tomto tématu může vést k vzájemnému prohloubení vztahu. Tento vztah pak může mít pozitivní vliv hlavně na jejich hodnoty.

Učitelé a vychovatelé dříve chápali mravní výchovu spíše jako „ukázňování“ než jako rozvoj samostatné odpovědnosti. To vedlo k tomu, že místo toho, aby děti normy a hodnoty přijaly za své, staly se z těchto hodnot pouhé fráze.⁶ Jako pedagogové tu přeci nejsme od toho, abychom dětem vštěpovali nějaké předem připravené jasné normy, ale máme vychovávat takovým způsobem, aby normy dokázaly najít samy. Následně mohou být zvnitřněny a přirozeně přijaty za dobré.

Téma smrti a umírání je určitě silným tématem, které může vnímání a tvorbu hodnot účastníků programu ovlivnit. Je to něco silného, co ale zároveň není jasně dané a každý může mít na toto téma svůj pohled. Můžeme tedy uzavřít, že pro tvorbu didaktického programu to znamená hlavně otevřenost k názorům jak ze strany účastníků, tak organizátorů. Proto je důležité být v programu autentický, přirozený a hlavně upřímný.

3. Co je to smrt?

Abychom se tématem smrti mohli vůbec zabývat, chtěl bych na začátek uvést několik definic, či pojetí, abychom měli představu o tom, co je to smrt a jakými způsoby se na ni dá nahlížet.

Každá definice se na smrt dívá trochu jiným pohledem a je určitě zajímavé si tyto pohledy uvědomit. Nazírání na smrt totiž může zásadním způsobem změnit celkové pojetí našeho vnímání smrti. Na každém pohledu můžeme vidět, na co se konkrétně zaměřuje, nebo naopak co úplně opomíjí.

Lékařská definice smrti

Lékařská definice je důležitá vzhledem ke konstatování smrti člověka. V době vyspělé techniky používané v medicíně, kdy je možno člověka uměle ventilovat a udržovat krevní oběh, je velmi důležité stanovit smrt mozku. To potom umožňuje odpojit člověka od přístrojů.

„Smrt člověka je definována jako smrt mozku, která je spojena se zástavou základních životních funkcí – tj. krevního oběhu a dechu. Zástava základních životních funkcí předchází smrti mozku a byla dříve označována jako stádium tzv. klinické smrti.“⁷ „V některých případech nečiní obtíže smrt konstatovat, zejména v případech rozsáhlých devastujících poranění nebo zřetelně vyvinutých posmrtných změn. Je však třeba mít na paměti, že ne vždy je hranice mezi životem a smrtí zcela zřetelná. Existují stavy, kdy životní projevy dosud žijícího člověka jsou zcela minimální, takový stav bývá označován jako „vita minima (reducta)“ nebo též zdánlivá smrt.“⁸ Tím se hranice smrti posouvá. To, co bylo dříve považováno za smrt, dnes již tak

5 KÜBLER-ROSSOVÁ, *O smrti a umírání*, Praha: Protál, 2015, s. 16.

6 Srov. KUČEROVÁ, *Člověk, hodnoty, výchova*, s. 17.

7 HERLE, *Soudní lékařství: pro všeobecné a praktické lékaře*, Praha: Dr. Josef Raabe, 2013, s. 8.

8 Tamtéž, s. 8.

jasné být nemusí.

Křesťanské pojetí smrti

Smrt neznamená v křesťanské tradici úplný konec. Po smrti totiž následuje život věčný. Život člověka v křesťanství přináší prvek naděje. Smrt by neměla člověka děsit.

„Hospodin Bůh si tehdy řekl: „Hle, člověk se stal jakoby jedním z nás, neboť zná dobro i zlo. Nyní se tedy postarám, aby nevztáhl ruku, nevzal také ze stromu života a nežil navěky.“ Proto Hospodin Bůh člověka vyhnal ze zahrady Eden...“ (Genesis 3,22-23) Ve Starém zákoně můžeme číst o smrti jako o následku hříchu, bez hříchu by zde smrt nebyla. Smrt je tedy vnímána jako důsledek lidského hříchu.

Nový zákon pak přináší úplně nový pohled na smrt a hřích. *„Odměnou hříchu je totiž smrt, ale Božím darem je věčný život v Kristu Ježíši, našem Pánu.“* (Římanům 6,23). Skrze vzkříšení Ježíše Krista a jeho obět jsou všechny hříchy lidstva očištěny a nikdo už tak není odsouzen k věčné smrti a absolutnímu zániku, naopak jsou všichni povoláni pro život věčný. *„Já jsem vzkříšení i život,“ řekl jí Ježíš „Kdo věří ve mě, i kdyby zemřel, bude žít. A každý, kdo žije a věří ve mě, nezemře navěky.“* (Jan 11,25)

Ztráta blízkého člověka tak díky křesťanské víře nemusí být pro pozůstalé nepřekonatelná. Víra nám naopak může dávat naději. Pohled na smrt se tak nemění pouze u pozůstalých. Mění totiž také vnímání faktu přicházející smrti u umírajícího člověka. Pro umírajícího je to možnost k lehčímu přijetí smrti. Kapitulu tak můžeme uzavřít tím, že nejdůležitější v křesťanství je naděje, která může umírajícímu dát možnost určitého odstupu a nadhledu, díky kterému může odchod prožít opravdu plnohodnotně. To se pak může pozitivně projevit i v komunikaci s blízkými. U blízkých tak dává možnost mluvit s umírajícím otevřeně o všech tématech, které mohou celou situaci nikoli zlehčit, ale ulehčit.

Sekulárně humanistické pojetí smrti

Toto pojetí ukazuje přístup, který vidí život jako smysluplný i bez náboženského přesahu. Zdůrazňuje typicky lidské aspekty jako je láska, seberealizace a tvořivost. Člověk si sám uvědomuje svoji smrtelnost a s ohledem na to tak klade důraz na různé hodnoty. Viktor Emil Frankl, který je zakladatelem logoterapie, říká, že člověk touží po smyslu. Logoterapie je tak založena na léčbu lidské duše hledáním a nalézáním smyslu. Lidé si tak mohou sami dát svému životu smysl.⁹ Díky smyslu tak může člověk snášet utrpení a dokonce i smrt. Smysl pak může člověk nalézat v seberealizaci, prožitcích, v tom, že něco vytváří, nebo třeba jen tím, že zastává nějaké postoje. Každý si ale smysl musí najít sám, protože pro každého může být smyslem něco jiného, tento smysl se také může v průběhu života měnit. Za hodnoty je pak člověk schopen třeba i položit svůj život. Kierkegaard klade důraz na význam osobního rozhodnutí a odhodlání. *„Jde o to najít pravdu, která je pravdivá pro mě, najít ideu, pro kterou mohu žít a zemřít.“*¹⁰ Smysl je tak něco přesahujícího, co nám může dát možnost smíření se se smrtí.

Při tvorbě didaktického programu a při jeho průběhu tedy musíme brát ohled i na to, že na smrt rozhodně neexistuje pouze jediný pohled. Náboženská argumentace tak může být pro některé

9 Srov. Prezentace, *Humanistická a existenciální psychologie*. [online], [cit. 2018-03-26], Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2013/PSA_002/um/10_existencialni_a_humanisticka.pdf

10 Tamtéž.

nepochopitelná, stejně tak i argumentace bez náboženského přesahu. V programu tak nemá jít o nucení svého názoru, ale o setkání se s různými pohledy, které nás může obohatit ať už je náš prvotní přístup jakýkoli.

4. Vnímání smrti

Zde bych rád uvedl jeden příklad, který se mi nedávno stal. Jel jsem v Praze metrem. Popojel jsem pouze jednu stanicí a na druhé jsem musel vystoupit, protože souprava dál nejela. Vyrazil jsem tedy dál pěšky. Po cestě slyším, jak jedna paní říká do telefonu: „*No prosím tě, teď zrovna jdu z metra. Dorazím o něco pozdějš, protože musím jít pěšky. Někdo skočil pod vlak. Takže kvůli nějakému takovému blbci nestíhám.*“ Lidé tak mohou smrt vnímat různě. Jak ale můžeme v uvedeném příkladu vidět, ke smrti mohou lidé přistupovat naprosto lhostejně, jako by je smrt někoho cizího jen zdržovala.

Smrt může každý jedinec vnímat jinak. Pro někoho může být toto téma aktuální, a tak k němu bude citlivější, jiným může být toto téma vlastně lhostejné. Právě na to bychom měli dávat pozor při aktivitách, které se mohou tohoto tématu dotýkat.

Dále se budeme zabývat tím, jak vnímají smrt umírající lidé a jaká jsou stádia vnímání smrti. V poslední části kapitoly pak také tím, jaká je psychologická charakteristika vzhledem k tématu smrti u věkové skupiny patnáct až osmnáct let. Cílem je získání informací, které budeme potřebovat k přípravě didaktického programu.

Jak vnímají smrt umírající?

Diagnózu smrti mohou umírající přijímat různým způsobem. Existuje takzvaný *model vyrovnávání se se smrtí*. Tento model, který uvádí ve své knize Kübler-Rossová, popisuje pět stádií (popírání a izolace, zlost, smlouvání, deprese a smíření).¹¹ Ne každý umírající ale musí všemi těmito stádii projít.

Prvním stádiem je popírání a izolace. V této fázi si umírající nechtějí svou smrt přiznat a distancují se od okolí. Dalším stádiem je zlost, kdy člověk odsuzuje svou situaci: „Proč zrovna já?“ Je zde ale pořád jakási tendence k naději, že vše ještě bude jinak. Ve třetí fázi, fázi smlouvání, pak umírající chtějí za každou cenu prodloužit svůj život. Uzavírají tak smlouvy. Tyto smlouvy většinou uzavírají s bohem a zmínka o nich se pak může objevit v konverzaci jen mimo řádky.¹² Následuje fáze deprese. Tato fáze je velmi těžká jak pro umírajícího, tak pro blízké. Těmito typy deprese je ale dobré a přirozené si projít. Úkolem lidí v blízkém okolí umírajícího pak je, aby tyto deprese pomáhali lépe snášet a překonávat. „*Je-li však deprese prostředek pro to, jak se vyrovnat s odchodem od svých blízkých a pomáhá mu dosáhnout stavu akceptace, není povzbuzování a ujišťování tak úplně na místě.*“¹³ Poslední je fáze akceptace. „*Akceptace by neměla být mylně považována za šťastné stádium – jde o dobu, jež je jakoby zbavená všech pocitů.*“¹⁴ V této fázi dává umírající přednost samotě. Stačí si tak k němu jen sednout a v tichosti sedět. Návštěvy ale i tak

¹¹ KÜBLER-ROSSOVÁ, *O smrti a umírání*, s. 100.

¹² *Tamtéž*, s. 100.

¹³ *Tamtéž*, s. 103.

¹⁴ *Tamtéž*, s. 128.

umírající většinou ocení, je však dobré, jsou-li krátké.¹⁵

V podstatě každý se snaží až do poslední chvíle hledat nějakou cestu, která by ho od smrti zachránila. I ti, kteří jsou se svou situací nejvíce smíření nechávají této možnosti pořád nějaký prostor.¹⁶ V některých případech je ale až překvapivé, jaký postoj k smrtelné diagnóze umírající zaujmají. Kübler-Rossová pak ve svých knihách uvádí příklady, které ukazují až podivuhodné smíření se s přicházející realitou smrti, jak můžeme vidět v následující citaci.

„Myslím, že je nádherná (smrt), protože člověk odchází do svého domova, do toho druhého, blízko k Bohu. Já se umřít nebojím.“¹⁷

Při rozhovoru s klientem hospice je potřeba si uvědomit v jakém stádiu se klient nachází. To nám pomůže, abychom při rozhovoru nebyli z odpovědí nějak překvapeni a brali situaci takovou, jaká je.

Stádia vnímání smrti v průběhu života

Na vnímání smrti mohou mít vliv různé faktory. Důležitým faktorem je přímá zkušenost se smrtí. Rossová píše: *“Děti, které byly – bez ohledu na svůj věk – zapojeny do domácí péče o terminálně nemocného bratříčka, nebo sestřičku, pak v konci nešokuje ani netraumatizuje pohled na vyhublé sourozence...”¹⁸* K takto dobrému přijetí smrti blízké osoby dojde ale pravděpodobně také díky tomu, že smrt není náhlá. Sourozenci a příbuzní tak mají dostatek času na to, aby se s umírajícím rozloučili a situaci přijali. Také kognitivní zralost dítěte může ovlivnit vnímání smrti. Děti, které lépe odpovídají na kognitivní úkoly prokazují lepší pochopení konceptu smrti. To, zda se rodiče vyhýbají tomuto tématu, může hrát také roli. Pokud se tohoto tématu straní, může to pro dítě v budoucnu znamenat těžší proces vyrovnávání se s těžkými situacemi. Vzhledem k velkému množství faktorů, které mohou vnímání smrti ovlivnit je tak jasné, že absolutní věkové vymezení stádií není možné a vždy zde bude prostor pro posun hranice ať už jedním nebo druhým směrem.

Rozdělení stádií vnímání smrti na konkrétní věková období tedy není jednoduché. V různých publikacích můžeme najít různá dělení. Někteří autoři se konkrétnímu vymezení vyhýbají, jiní zase píšou příliš obecně. Loučka ve své diplomové práci uvádí následující rozdělení stádií.

První období od narození až do dvou let je obdobím, kdy si děti smrt jako takovou neuvědomují a místo ní mají takzvanou separační úzkost. Dítě tak vnímá odloučení od osoby podobně jako smrt. Při konzultaci profesor Nakonečný říká: *„Smrt pro dítě znamená nepřítomnost někoho. Dítě nechápe, že smrt znamená „už nikdy“.“¹⁹* Druhé období je obdobím druhého až třetího roku života. Dítě si v tomto období začíná vytvářet určitou představu o tom, co smrt znamená. Dítě si představuje smrt něco jako stav, který je podobný spánku. Někdy dochází k personifikaci smrti.²⁰ Zajímavé ale je, že Rossová toto stádium vnímání zařazuje až později. Rossová píše, že až po pátém roce považuje dítě často smrt za bytost – za

15 Srov. KÜBLER-ROSSOVÁ, *O smrti a umírání*, s. 128

16 Srov. tamtéž, s. 128.

17 Tamtéž, s. 224

18 Tamtéž, s. 20.

19 Konzultace, (NAKONEČNÝ, Milan. Psycholog. Teologická fakulta v Českých Budějovicích) dne 7. prosince 2017.

20 Srov. LOUČKA, Martin. *Koncept smrti u dětí-souvislosti vývoje*. s. 18.

strašidelnou postavu, která přichází, aby si lidi odvedla pryč. Smrt je tedy zatím stále spojována s nějakým zásahem zvenčí.²¹ Pojímání smrti ještě není realistické, to ale neznamená, že dítě smrt nechápe. Třetí stádium je obdobím mezi třetím až pátým rokem. Chápání smrti se prohlubuje. Dítě smrt chápe, ale stále ne zcela přesně. Dítě kvůli magickému myšlení může mít iracionální výčitky svědomí ze smrti blízké osoby. Dítě tak může příčiny smrti přičítat sobě (Tatínek umřel, protože jsem si přál, aby umřel a zlobil jsem se na něj).²² Profesor Nakonečný při konzultaci také reaguje na téma, zda tak malé dítě brát k umírajícímu, nebo na pohřby. „Dítě nemusí mít takové zkušenosti jako dospělý.“²³ Jako chybnou tezi vidí to, že by dítě mělo mít tutéž zkušenost jako dospělý. Dále říká: „K umírajícímu člověku bych dítě nebral. Ne každý umírá klidně a okolí také reaguje různě. Dítě vzhledem k tomu, že nebere smrt jako absolutní konec, situaci nerozumí. V pozdějším věku to taky není úplně vhodné, protože dítě je vystaveno negativním emocím ostatních.“²⁴ Osobně si ale nemyslím, že právě takovéto „umělé“ vyhýbání se smrti, je to pravé. Myslím, že vyhýbání se takovým situacím může vést k tomu, že dítě později bude vnímat smrt jako tabu. Upření konfrontace nedá dítěti možnost se s danou situací vyrovnat. Kübler-Rossová ve své knize píše: „Pamatujte také na to, abyste své zdravé děti neuzavírali a nechránili před bolestí a trápením, jež smrt blízkého člověka přináší.“²⁵ Právě takový přístup je mi blízký a souhlasím s ním. Nejde o to dítě týrat pohledem na umírajícího, ale o to, abychom dítěti dali možnost se s touto situací konfrontovat (zvláště pokud se týká někoho blízkého). Čtvrté období nastává mezi pátým a osmým rokem. Jde o období, kdy dítě začíná chápat jednotlivé složky konceptu smrti. Dítě postupně začíná smrt chápat jako konečný fakt, začíná chápat nevyhnutelnost a začíná chápat, z jakých příčin ke smrti dochází.²⁶ Páté zlomové období ve vnímání smrti nastává u dětí kolem devátého nebo desátého roku věku. V tomto období dochází k tomu, že se u dítěte objevuje realistické pojmání smrti.²⁷ Realistické pojmání pak znamená pojmání smrti jako definitivního konce a ztráty. Jde o reálný a dospělý pohled na smrt. Všechny složky konceptu smrti se tak spojují v souvislý koncept.

5. Psychologická charakteristika věku, pro který je určen didaktický program²⁸

Tato kapitola je potřebná pro uvědomění si toho, jaká jsou specifika této věkové skupiny (co je jejich prioritou, jaké problémy řeší aj.). Zjištěné informace využijeme dále při přípravě didaktického programu, který je určen pro věkovou skupinu patnáct až osmnáct let.

Toto období patří k období adolescence (dospívání). Širší období adolescence zahrnuje čas od puberty do dosažení dospělosti.

Období mezi patnácti a osmnácti lety je dobou, kdy mladý člověk dokončil základní vzdělání a pokračuje dále na nějaké střední škole nebo jde již přímo do pracovního procesu. Pro adolescenta je

21 Srov. KÜBLER-ROSSOVÁ, *O smrti a umírání*, s. 198

22 Srov. LOUČKA, Martin. *Koncept smrti u dětí-souvislosti vývoje*, s. 18.

23 Konzultace, NAKONEČNÝ.

24 Tamtéž.

25 KÜBLER-ROSSOVÁ, *O dětech a smrti*, Praha: ERMAT Praha, 2003, s. 20.

26 Srov. LOUČKA, s. 198

27 Srov. tamtéž, s. 198.

28 Tento odstavec se zabývá psychologickou charakteristikou věkové skupiny 15-18 let vzhledem k tématu.

důležité to, jak jej hodnotí druzí. Vrstevnická skupina totiž poskytuje dospívajícímu emoční podporu a zpětnou vazbu, která je dále důležitá v jeho sebereflexi. Jedinci si mezi sebou navzájem porovnávají své názory, různé názory si vypůjčují a hledají tak vlastní postoje a hodnotové rámce. Logicky tak dospívající vyhledávají takové společenství, kde jsou ostatními přijímáni a oceňováni.

V tomto období dochází k intenzivnímu formování vlastní identity a k utváření vztahu k okolnímu světu. Tento vztah pak adolescenti mohou vyjadřovat určitým životním stylem.

Thorová uvádí čtyři stádia vývoje identity. První fáze je v období 12-13 let. Jde o fázi diferenciacie – odlišování postojů od rodičů a vrstevníků. Vzhledem k našemu věkovému vymezení nás ale budou zajímat pouze další tři fáze. Jde tedy o fázi získávání zkušeností a experimentování (14-15 let). Dospívající chce nalézt, co je pro něj nejlepší a snaží se dosáhnout autonomie. Vztahy k rodičům a autoritám mohou být konfliktní. V této fázi je jedinec zaměřen na blízkou budoucnost a rychlé uspokojování potřeb. Další fází je sblížení s přáteli (16-17 let). Fáze se vyznačuje zlepšením vztahů s rodiči, postoje nejsou již tak vyhraněné. Dospívající se začíná chovat zodpovědněji a na významu nabývají přátelské a erotické vztahy. Poslední fází je fáze konsolidace vztahu k sobě (18 let – konec dospívání). Vyznačuje se ustálením a upevněním názorů. Formuje se pocit autonomie a jedinečnosti.²⁹

Negativní vliv na vývoj adolescenta může mít nezáměr jeho okolí. V přípravě didaktického programu tak považují za důležité, aby v něm byl prostor pro vyjádření se a aby byl názor jedinců respektován. Pro rozvoj adolescenta je důležitá ale i konfrontace s jinými názory. Jak již bylo řečeno výše, významné jsou hlavně názory vrstevnické skupiny. Adolescent často podléhá vlivu vrstevníků a je přecitlivělý na odmítnutí jeho názoru. Zároveň se ale nespokojí s jednoduchou odpovědí typu ano/ne. V názorech adolescentů můžeme vidět radikalismus.³⁰ V argumentaci pak můžeme vidět zkratkovitost, nálepkování či přílišné zevšeobecňování. Adolescenti mají rádi argumentaci a rádi oponují. Dobrým prostředkem pro pedagogickou činnost je tak forma diskuse. Úskalím ale mohou být jednoznačné a zkratkovité odpovědi. „*Adolescenti dokáží jednoznačně odpovědět na složité otázky, nabízí absolutní hodnoty, jednoduchá a rychlá řešení.*“³¹ I tento typ odpovědí může vyvolat zajímavé prostředí pro další vývoj diskuse. V období adolescence se ale také vyskytuje takzvaný adolescentní egocentrismus, kdy se adolescent domnívá, že se každý dychtivě zajímá o jeho názor. Adolescent pak může přeceňovat svůj názor a svoji důležitost.³² Na druhou stranu může adolescent vlivem okolí dojít k sebepodceňování a svoje názory tak nemusí chtít vůbec prezentovat, protože mu nepřipadají důležité. Úkolem pedagoga je pak diskusi korigovat a vést správným směrem.

Myšlení dospívajícího je již natolik abstraktní, že umožňuje přemýšlení a filosofování o složitějších otázkách, jako jsou hodnoty, nebo smysl života.³³ V tomto ohledu by tedy diskuse s účastníky mohla být na dobré úrovni a nemusí jít v tématu pouze po povrchu. Potřeba argumentace a oponování je také pozitivní.

Při didaktickém programu, který by měl být zaměřen na téma smrti, je ale důležité dávat si na

29 Srov. THOROVÁ, *Vývojová psychologie: Proměny lidské psychiky od početí po smrt*, Praha: Portál, 2015, s. 420.

30 Srov. tamtéž, s. 428.

31 Tamtéž, s. 423.

32 Srov. Tamtéž, s. 428.

33 Srov. tamtéž, s. 432

některé věci pozor. V období dospívání se totiž zvyrazňuje prožívání emocí.³⁴ V tomto ohledu je tedy důležité emocionální stránku aktivity příliš nepřetížít. „Fyziologická reakce na stres je větší, vyskytuje se vyšší míra úzkosti.“³⁵ Myslím, že je tak potřebné dát v připravovaném programu důraz na dobrovolnost. Pro některé jedince toto téma může být velice nepříjemné a není zapotřebí, abychom je do programu nutili. S tím souvisí i fakt, který ve své knize popisuje Thorová: „Někteří adolescenti jsou konfrontováni s velmi zatěžujícími situacemi, které mohou narušit jejich morální vývoj. Prožijí hluboké a traumatizující emoční zklamání (náročný rozvod rodičů, smrt blízké osoby a další).“³⁶ S faktem úmrtí nějaké blízké osoby je určitě těžké se vyrovnat, a to zvláště v tomto období. Při přípravě na program bychom tedy měli pamatovat i na to, že pro někoho téma smrti může být aktuální. Je tedy dobré nějakým způsobem se s aktuální situací účastníků programu seznámit, abychom předešli jejich případným nežádoucím reakcím.

V tomto období se také můžeme setkat se sebevražděnými sklony. Mnoho sebevražděných pokusů je výsledkem náhody a impulsivního jednání. Důvody k sebevraždě mohou být u adolescentů různé. Časté je, že důvodem je pocit oddělení od společnosti, těžké krize, deprese nebo zklamání. Tyto důvody jsou často spojeny s prožíváním různých vztahů, a to jak v rodině, tak mezi vrstevníky.³⁷ V knize „Ontogeneze lidské psychiky II“ se píše: „...sklon k asociálnímu chování a k sebevraždě, jsou tedy jen důsledkem nedostatečné adaptace společenskému mravnímu kodexu a širšímu kolektivu.“³⁸ Důvody k sebevraždě ale mohou být tak rozmanité, že toto tvrzení považují za poněkud odloučené od reality a zkratkovité. Se sklony k sebevražděnosti může souviset i trávení společného času. Thorová uvádí, že děti, které tráví se svými rodiči více času, kdy jako funkční měřítko trávení volného času uvádí společné stolování, mají menší sklony k sebevražděnosti a méně se u nich objevuje myšlenka na smrt.³⁹

Smrt je v tomto věku pojímána realisticky, a tak se nemusíme zbytečně tohoto tématu bát. Dětské představy o smrti již dávno vyprchaly. Smrt není něco pohádkového, ale je brána jako konec a nevratná skutečnost. Zároveň je to téma, které si adolescenti nemusí úplně připouštět a může se zde objevovat chování, které bychom nazvali jako zbytečné riskování se životem. O tématu smrti můžeme v didaktickém programu mluvit zcela konkrétně a otevřeně. Jak jsem ale již psal výše, je potřeba jednat s přihlédnutím k aktuální situaci účastníků.

6. Hospice

Smrt v hospicích je pojímána jak z hlediska křesťanské definice, tak z hlediska definice lékařské. Hospic sjednocuje péči o člověka nejen s bolestí fyzickou (tělesnou), ale i s bolestí nefyzickou. Tou se rozumí bolest sociální (emoční), psychická (duševní) a spirituální (duchovní). Tyto bolesti se často prolínají. Z tohoto hlediska není tak velkým problémem zvládnutí tělesné bolesti, ale mnohem horší

34 Srov. THOROVÁ, s. 430.

35 Tamtéž, s. 430.

36 Tamtéž, s. 429.

37 Srov. PŘÍHODA, *Ontogeneze lidské psychiky II: Vývoj člověka od patnácti do třiceti let*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, s. 72-75.

38 Tamtéž, s. 74.

39 Srov. THOROVÁ, s. 417.

může být zvládnání všech bolestí nefyzických. Právě projevy duchovní bolesti mohou vést člověka k úvahám o eutanázii. Nalezení smyslu života, naděje, možnost odpuštění, vlídnost a projev lásky mohou nefyzickou bolest zcela odstranit. V nemocnicích je velmi těžké poskytovat péči adekvátní péči hospicové právě i z důvodu absence pochopení křesťanského pojetí smrti.

Hospic se zaměřuje na paliativní péči - tedy ne na léčbu nemoci, ale zajištění co největšího tělesného komfortu a duševní i duchovní pohody pacientů. Jsou to lidé, kteří podle současných znalostí medicíny nemají naději na uzdravení a jejich nemoc spěje k smrti. Podle zákona jsou to pak lidé, u nichž je prognóza délky života na základě lékařského posouzení kratší než šest měsíců.⁴⁰ Myšlenka hospice vychází z úcty k životu a z úcty k člověku jako jedinečné, neopakovatelné bytosti. Hospic nemocnému garantuje, že nebude trpět nesnesitelnou bolestí. Také, že v každé situaci bude respektována jeho lidská důstojnost a v posledních chvílích jeho života nezůstane osamocen.⁴¹

Úkolem hospice je pak zajistit klientům důstojné a klidné umírání. Zajistit umírání bez úzkostí, bolesti, osamění. Hlavním cílem péče je umožnit nemocnému co nejlepší, nejkvalitnější a nejaktivnější konec života, jaký je pro daného pacienta možný. Hospicová péče se ale nezaměřuje jen na léčbu, tlumení bolestí, ale také na potřeby duševní, sociální a spirituální. Přistupuje tedy k člověku v jeho celistvosti jako k bio-psycho-socio-spirituální bytosti. S tím je spojena i individualita přístupu ke každému klientovi. „*Ideálem je, pokud je paliativní péče předem plánovaná s přihlédnutím k přáním pacienta a rodiny.*“⁴² Pokud dokážeme pracovat s přáním klienta, mnoho věcí při práci nám to ulehčí a budeme mít možná z práce i více radosti.

Jako příklad toho, že je potřeba pracovat s přáním klienta, vidím svou poslední praxi, kdy jsem navštěvoval Alzheimer centrum v Českých Budějovicích.⁴³ Můj osobní pohled na práci s klienty v tomto zařízení je takový, že se na přání klientů příliš neberou ohledy. Celý režim se omezil pouze na to, aby byly splněny základní požadavky. Množství personálu neodpovídá tomu, aby bylo možné s klienty smysluplně a individuálně pracovat. Přání klientů, které jsou často jen velmi malá, jako například popovídat si, zůstávají tak nesplněny. Personál jejich práce nebaví a vše je ještě zhoršeno dlouhou pracovní dobou. Pro nově přichozí personál tak musí být velmi těžké tomuto tlaku odolat a přinést do práce osobní rozměr, který zde chybí.

Hospic nekomunikuje pouze s umírajícím klientem, ale i s jeho příbuznými a známými. Úkol hospice nespočívá pouze v péči o umírajícího klienta, ale také pokračuje po jeho úmrtí. V této fázi poskytuje podporu pozůstalým. Hospic také pomáhá při zařizování péče o zemřelého a s organizací pohřbu.

Hospice musí splňovat přísné požadavky tak jako jiná zdravotnická zařízení, musí mít řádně vzdělané sestry a trvale dostupnou službu lékařů.⁴⁴

40 Srov. *Koncepce hospicové péče pro Českou republiku*, (stanovisko a doporučení APHPP, 2017), s. 1.

41 SVATOŠOVÁ, *Hospice a umění doprovázet*, sedmé, doplněné vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 123.

42 *Domácí hospicová péče základní informace*. Brožura domácího hospice v Třeboni. s. 2.

43 Odkaz na stránky zařízení: alzheimercentrum.cz/nase-zarizeni/c-budejovice/

44 Konzultace, (VÁLEK, Libor, Dětský lékař, předseda správní rady mobilního hospice Třeboň, *Školská 1, Praha 1*) dne 17. ledna 2018.

Historie hospicové péče

Myšlenka hospice není něco, co by se týkalo jen posledních několika let. Již ve středověku se některé církevní řády touto problematikou zabývaly. V některých kláštirech pak vznikala speciální místa pro lidi, kteří trpěli nevléčitelnými nemocemi.

První hospic byl založen v roce 1847.⁴⁵ Nacházel se v Lyonu. Jeho zakladatelkou byla Jeanne Garnierová. Založení tohoto hospice bylo navázáním na její předchozí činnost. Jeanne Garnierová totiž několik let před tím, než tento hospic otevřela, založila společenství žen, které se péčí o nevléčitelně nemocné věnovalo. Na tento typ práce pak postupně navazovali další.

Velkého rozvoje hospicová péče dosáhla ve Velké Británii. V jednom z hospiců ve Velké Británii pracovala i Cicely Saunders. Ta paliativní péči posunula dál tím, že se díky ní poprvé realizovala přístup k pacientovi, který kombinoval emocionální, spirituální a sociální podporu pacienta se specializovanou lékařsko-sesterskou péčí.⁴⁶

V České republice se hospicová péče objevila až o mnoho let později. Velký podíl na rozvoji hospicové péče v České republice má Marie Svatošová, která založila první hospic v Červeném Kostelci, a to 1. 12. 1994.⁴⁷ Po jeho vzoru pak byly zakládány další hospice u nás. Zakládají se nejen kamenné hospice, ale i hospice domácí.⁴⁸ Vznikla i asociace poskytovatelů hospicové paliativní péče.⁴⁹ I přesto, že si řada lidí přeje zemřít doma mezi svými blízkými a ve svém známém prostředí, většina pacientů stále umírá v nemocnicích.

Stále totiž ve společnosti existuje nedostatečná informovanost, a to ze strany lékařů, zdravotnického personálu, pacientů i veřejnosti. Řada lékařů stále nedokáže poskytnout svým pacientům odpovídající informace, takže pacient se ani nedozví, že by měl možnost využít služeb kamenného nebo mobilního hospice. Situace v tomto směru se však zlepšuje i díky filmům, které již uvedla například Česká televize.⁵⁰

Hospice pořádají akce na podporu, které jsou zároveň akcemi propagačními. Pro příklad zde uvedu akce, které se konají na podporu třeboňského hospice. V Třeboni se pořádá „Běh pro hospic“. Dále se tento hospic prezentuje na místním jarmarku, kde má svůj stánek. Formou prezentace jsou také půjčovny pomůcek. Zde je možnost pro seznámení se s hospicem i pro lidi, kteří se neblíží smrti, půjčovna totiž nefunguje jen pro potřeby umírajícím. Půjčovny jsou tak kontaktním místem, kde je možné se o hospicích informovat. Mimo to probíhají různá charitativní představení. Hospice pořádají i semináře pro lékaře a sestry na odděleních. Cílem je informovat zdravotnický personál o možnostech využití hospicové péče. Určitou překážkou pro prezentaci hospice je to, že v dnešní době může být pro lékaře a sestry těžké

45 PEŘINA, *Historie paliativní péče*, umirani.cz [online], 2016, [cit. 2018-01-21], Dostupné z: <http://www.umirani.cz/clanky/historie-paliativni-pece>.

46 Srov. *Zakladatelka moderního hospicového hnutí Cicely Saunders*, Hospicpt.cz, [online], [cit. 2018-01-21], Dostupné z: <http://www.hospicpt.cz/prachatice/zakladatelka-hospicu>

47 Palán (ed.), *Hospicová péče v ČR: Přehled lůžkových a domácích hospiců*, neprodejná publikace, Praha, 2015.

48 Domácí hospic pomáhá rodině zvládnout péči o nemocného v terminálním stádiu choroby v prostředí domova.

49 Odkaz na další informace: asociacehospicu.cz

50 Odkaz na reportáž o domácím hospici v českých Budějovicích, <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1178166979-tyden-v-regionech-cechy/217411000390017-tyden-v-regionech/obsah/540787-domaci-hospic-sv-veroniky-v-c-budejovicich>

o smrti s pacienty mluvit. Toto téma je pořád určitým způsobem tabu. Tedy i přes to, že jsou lékaři i sestry o hospicové péči informováni, nedostanou se tyto informace k lidem, kteří by je mohli využít.

Pacienti se nejvíce obávají ztráty důstojnosti a bolesti. Přitom, jak jsme viděli výše, právě hospic formuluje své cíle třemi základními myšlenkami. Hospic vychází z úcty k životu a k člověku jako jedinečné bytosti. Dále hospic garantuje klientovi, že nebude trpět nesnesitelnou bolestí, že bude respektována jeho lidská důstojnost a v posledních chvílích života nezůstane osamocen.

Hospice v České republice

Zakladatelkou hospicové myšlenky u nás je Marie Svatošová, která zde založením prvního hospice položila základní kámen hospicového hnutí. Jezdila po České republice, přednášela, vysvětlovala, propagovala, publikovala a účastnila se řady besed. Výsledkem bylo založení mnoha dalších kamenných hospiců v celé České republice. Na ty bylo dále navázáno vznikem mobilních hospicových zařízení.

V České republice existuje takzvaná „Asociace poskytovatelů hospicové paliativní péče v České republice“ Tato asociace se mimo jiné snaží o prosazení zákonů, které by hospice u nás podporovaly. Robert Huneš v rozhovoru pro časopis Rovnováha uvádí, že sice relevantní data neexistují, ale dle odhadů zemře ročně v lůžkových hospicových zařízeních okolo 4000 pacientů, v péči domácích hospiců potom 1000.⁵¹ Dále je zde uvedeno, že domácích hospiců je u nás okolo dvaceti. Lůžkové hospice pak máme zastoupeny ve všech krajích s výjimkou kraje Vysočina.⁵²

6.1. Typy hospiců

Existují tři různé formy hospiců, z nichž každá se zaměřuje na trochu jiný typ klientů. Hospice se totiž snaží vyhovět co největšímu počtu klientů.

Typy klientů se pak mohou lišit podle toho, zda je možné, aby o ně mohl pečovat nějaký příbuzný doma, nebo zda potřebují odbornější péči, na kterou už příbuzní nemají dostatečné kompetence. Dalším faktorem ovlivňující výběr dané formy hospice může být časové omezení příbuzných, blízkost hospicového zařízení, nebo příliš specifický a odborný styl léčby (v dnešní době je ale možné zajistit klientům domů i technicky velmi složité vybavení).

Domácí hospicová péče

Tato forma hospice je založena na tom, že klient pobývá doma. Hospic zapůjčuje potřebné pomůcky (např. polohovací lůžko) a zajišťuje nejen ošetrovatelskou péči. Pracovníci hospice docházejí do rodiny a poskytují poradenství v péči o nemocného. Rodina tak může pocítit, že v této složité životní situaci není sama a že mají oporu v odbornících. Tato forma hospice je zpravidla ideální, vyžaduje ale dobrý přístup od rodiny. „Úskalím může být to, že rodinné zázemí buď úplně chybí, nebo se časem možnosti příbuzných vyčerpají.“⁵³

51 Srov. *Rozhovor s Robertem Hunešem*, *Rovnováha*, 2017, VII (1), s. 4.

52 Srov. *Koncepce hospicové péče pro Českou republiku*, (stanovisko a doporučení APHPP, 2017), s. 3.

53 SVATOŠOVÁ, *Hospice a umění doprovázet*, s. 118.

Stacionární hospicová péče

Další forma hospice je stacionární hospicová péče. Taková forma je vhodná pouze pro klienty z blízkého okolí. Princip tohoto hospice je založen na tom, že klienti jsou do zařízení přijati ráno. Odpoledne nebo večer se zase vrací domů. Dopravu klienta pak zařizuje rodina nebo hospic. Důvody pro umístění do této formy hospice mohou být různé, např. kvůli kontrole bolesti, kterou se doma nepodařilo zvládnout. Dalším důvodem mohou být důvody léčebné (různé dávkování léků nebo aplikace, které rodina nemůže sama zajistit). Může to být ale i důvod psychoterapeutický, a to pro klienty, kteří se cítí osaměle nebo pro ty, se kterými se jejich rodina nechce o jejich problémech bavit, nebo toho není schopna. Důvodem může být také prostě jenom to, že si rodina na nějakou dobu od péče potřebuje odpočinout. Jedná se o tzv. respitní (odlehčovací) důvod.⁵⁴

Lůžková hospicová péče

Tato forma je vhodná tehdy, pokud předchází formu neumožní buď místo bydliště, nebo zdravotní stav pacienta. Je to tedy péče trvalá, kdy klient setrvává v zařízení. Hustota dostupnosti lůžkové hospicové péče by měla být podle zákona 5 lůžek na 100 000 obyvatel. Dojezdová vzdálenost by pak měl být do 70 km. V každém kraji by pak měl být alespoň jeden hospic.⁵⁵

6.2. Personální zajištění hospicové péče

Při práci v hospici nejde jen o to, zda je pracovník odborníkem ve svém oboru. Může zde pracovat jen ten, kdo má o tento typ lidí upřímný zájem a přistupuje k nim s úctou. Posláním pracovníka je tedy nejen péče o klienty z hlediska ošetrovatelské služby, ale také je důležité do práce zahrnout lidský rozměr. Být ochoten si s klienty promluvit o jejich problémech, mluvit s nimi o čemkoli, ale hlavně naslouchat. Mohou být ale situace, kde není možné s klientem komunikovat běžným způsobem (klient není schopen ani mluvit, ale ani naslouchat), pak může pomoci třeba pouhé držení za ruku. V hospici nemůže pracovat ten, kdo by se bál s nemocným mluvit o smrti. Určitě není úkolem dávat klientům na jejich důležité otázky, které si pokládají, odpověď. Důležité je pomoci jim odpověď hledat.

Fungování hospice je založeno na týmové spolupráci. V týmu pracují lékaři, většinou internisté, kteří jsou též specializováni na léčbu bolesti. Dále jsou zde zdravotní sestry, ošetrovatelský personál, sociální pracovníci a duchovní.

Lékaři indikují léčbu, komunikují s nemocným a vysvětlují mu, co se s ním bude dít. Využívají všech dostupných možností léčby bolesti, podávají informace příbuzným. Jsou k dispozici 24 hodin denně.

Zdravotní sestry dodržují medikaci ordinovanou lékařem, zacvičují rodinu v základních ošetrovatelských úkonech, fungují jako poradci rodinných příslušníků v péči o nemocného (hlavně v případě domácí hospicové péče). Zajišťují též celkovou péči o klienta, ke které patří nejen zdravotnická

⁵⁴ Srov. SVATOŠOVÁ, s. 119.

⁵⁵ Srov. *Koncepce hospicové péče pro Českou republiku*, (stanovisko a doporučení APHPP, 2017), s. 2.

péče, ale také péče ošetrovatelská (polohování pacienta, hygiena atp.). Náplní práce je také informování o možnosti výpůjčky či zakoupení vhodných kompenzačních a ošetrovatelských pomůcek.

Ošetrovatelská péče spočívá v pomoci při podávání stravy, tekutin, výměně plen, hygienických úkonech (mytí atp.). Celkově sestry dbají o komfort pacienta.

Sociální pracovník pomáhá rodině s vyřízením různých sociálních dávek. Informuje a případně pomáhá vyřídit náležitosti při ošetrování člena rodiny. Informuje o možnostech finančního zajištění péče o nemocného, může také pomoci s vyřizováním pohřbu.

Důležité je, aby součástí týmu byli i duchovní různých církví a náboženských společností. Duchovní potřeby na konci života vystupují do popředí. Člověk se zamýšlí nad smyslem svého života, hodnotí a uspořádává vztahy s lidmi. Většinou umírá spokojeně a smířeně, pokud dokáže i v posledních chvílích svého života odpustit a uvést do pořádku ve svých vztazích to, co během svého života nestihl. V tom mu často právě duchovní může pomoci. Pro věřícího člověka navíc může mít i význam přijetí svátosti nemocných. O něco podobného se usilovalo i v nemocnicích, takže nyní je uzákoněna přítomnost nemocničního kaplana v nemocnicích a lidé tak mohou těchto služeb využívat. Důležité ale je, aby o této možnosti byli pacienti informováni.⁵⁶

V hospici mohou pracovat také dobrovolníci. Dobrovolníci ale nemohou jezdit jako ošetrovatelé do rodin. To se odvíjí od jejich vzdělání a praxe. Pro to, aby dobrovolník mohl být přímo v kontaktu s pacienty, musí absolvovat minimálně kurz pro pečovatele. Jejich hlavní úlohou je pomoc na benefičních akcích, pomoc při roznosu letáků atp.⁵⁷ Dobrovolník může přepravovat a půjčovat pomůcky, podílet se na provozu propagačního občůdku a jiných propagačních akcí.

Nedílnou součástí týmu jsou i rodinní příslušníci, kteří mají možnost pobývat s umírajícím v lůžkovém hospici a v domácí péči jsou hlavními pečujícími. Samozřejmě v případě potřeby se mohou kdykoli obrátit na pomoc hospice.

Hospicové týmy zajišťují i kontakty s veřejností. Umožňují přístup laikům, dětem ze škol, různým umělcům a osobnostem do hospice, kde si mohou popovídat s nemocnými, zahrát jim, nebo předvést své vystoupení. Tím dochází k vzájemnému obohacení a veřejnost si tak utváří obraz o hospicové péči.

Pro všechny zaměstnance hospice i externisty je práce s umírajícím člověkem velice psychicky náročná. Vyžaduje empatii, vlídnost, trpělivost, ale také péči o sebe sama. Prevence takzvaného syndromu vyhoření při této práci je zvláště potřebná. Jelikož v současné době pracují v hospicích lidé, kteří zde chtějí opravdu pracovat, jde jim především o podstatu věci a až na druhém místě většinou o mzdu, mají hospice dobrou úroveň. Nadšení těchto lidí vede k tomu, že přes řadu překážek a obtíží jsou schopni zajistit vícezdrojové financování provozu. Toto se ovšem může změnit, pokud finance budou přicházet například ze stran pojišťoven bez jakýchkoli problémů. Pak mohou být v personálu hospice již zaměstnanci, jako například v nemocnicích či jinde, bez zvláštní motivace. V tomto případě by pak mohlo k vyhoření docházet mnohem rychleji.

„Syndrom vyhoření je důsledkem nerovnováhy mezi profesním očekáváním a profesní realitou.“⁵⁸

56 Konzultace, (VÁLKOVÁ, Jitka, Dětská lékařka, Chlum u Třeboně) dne 22. ledna 2018.

57 Tyto informace platí pro hospic sv. Kleofáše v Třeboni – u každého hospice mohou být podmínky jiné.

58 NEZHYBOVÁ, *Syndrom vyhoření u pracovníků v sociálních službách v Centru Domínika*, diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta pedagogická, 2015, vedoucí práce Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D, s. 18.

Syndrom vyhoření nastává, pokud očekávání jedince není v souladu s výsledky. Nemusí se vždy jednat jen o práci, může jít mimo jiné i o vztahy, nebo smysl života.

Především je důležitý vztah důvěry a vzájemného porozumění v týmu. Dobrá přátelská a srdečná atmosféra. Vzájemné scházení se při jiných než pracovních příležitostech. Modlitební setkání. Účast na duchovních cvičeních s hospicovým duchovním. Vzájemná výměna zkušeností s jinými hospici, pěstování přátelství s rodinami spolupracovníků, týmy jiných hospiců, účast na odborných kongresech a seminářích, dostatek volna ke sportovním i rekreačním činnostem nebo delší dovolená.

6.3. Financování hospice

Klienti platí službu hospice z malé části. Záleží ale samozřejmě na konkrétním pracovišti. Peníze nesmějí být důvodem pro neposkytnutí péče, která by jinak poskytnuta být mohla. Většina je hrazena z dobrovolných darů a příspěvků kraje a obcí nebo grantů.

Situace, v níž se nacházejí mobilní hospice není vůbec jednoduchá. Tato služba totiž není nijak systematicky státem podporovaná. Dnes jsou sice vypisovány dotace na podporu těchto zařízení na krajských úřadech, ale na podporu zatím není ze zákona nárok. Úkolem hospice je také, aby si sám psal granty, díky nimž může dostat další dotace. Vypisování grantů hospice velmi administrativně zatěžuje, a ne vždy může využít peníze právě na to, na co by to nejvíce potřeboval. Zvláště svízelné jsou mzdové nároky. V současné době se jedná na několika úrovních o nápravě tohoto stavu (snaha o platby od zdravotních pojišťoven a zaručený pravidelný příjem z rozpočtu ministerstva zdravotnictví).⁵⁹

V rámci didaktického programu považuji za nejdůležitější sdělení toho, co to vlastně hospic je. Jak se liší jeho pojetí oproti klasickým nemocničním zařízením a jiným zařízením, kde umírají lidé. Hlavní je tedy důstojný a celistvý přístup k člověku.

59 Konzultace, (VÁLEK, Libor, Dětský lékař, předseda správní rady mobilního hospice Třeboň, Školská 1, Praha 1) dne 17. ledna 2018.

II. Praktická část

7. Popis projektu

V rámci přípravy didaktického programu jsme uskutečnili tři rozhovory. Odpovědi z těchto rozhovorů se dále objevují v didaktickém programu. Analýzy pak ukázaly téma, které je společné všem třem rozhovorům a může tak být základem pro stavbu didaktického programu. Analýzy vychází z přepisů rozhovorů (viz „Příloha II.“)

Hlavní výzkumnou otázkou je, jak daný respondent vnímá téma smrti. Konkrétní znění výzkumné otázky se pak liší podle situace a zkušenosti konkrétních respondentů. U rozhovoru s dívkou, které se zastřelil otec je hlavní otázkou: „Jak zkušenost úmrtí otce může změnit postoje zasažené osoby.“ U klienta hospice potom: „Jak umírající lidé vnímají smrt a jaký mají pohled na život.“ U respondentky bez přímé zkušenosti se smrtí: „Jak lidé v mladém věku pohlížejí na téma smrti.“

Cíle didaktického programu jsou potom: 1. Účastníci prokáží dovednost promýšlet téma smrti a nalézat vlastní autentický postoj. 2. Účastníci prokáží dovednost vcítit se do druhého (verbálním nebo neverbálním způsobem) 3. Účastníci prokáží přehled o tom, co znamená hospicová péče. 4. Účastníci formulují vlastní argumenty při hledání odpovědi a odpovědích na otázky zadané vedoucím, a přitom projevují respekt vůči názor jiných.

7.1. Příprava na rozhovory a jejich analýza

Ke svému záměru použiji formu kvalitativního výzkumu. Jde o uskutečnění rozhovorů, které budu dále analyzovat za účelem získávání informací a inspirace k tvorbě didaktického programu. V tomto kvalitativním výzkumu nejde o velký obecný sběr informací, ale o hlubší rozebrání jen několika rozhovorů.

Přístup k rozhovoru

K získání potřebných informací považuji za nejvhodnější použít formu rozhovoru. Rozhovor v kvalitativním výzkumu nazýváme hloubkovým rozhovorem. Hloubkový rozhovor pak můžeme rozdělit na další dva typy rozhovoru.

Prvním je polostrukturovaný rozhovor, který vychází z předem připravených témat otázek. Druhým typem je takzvaný nestrukturovaný rozhovor neboli narativní rozhovor. Ten může být založen třeba jen na jediné otázce a dále se ptáme už jen na základě informací, které nám poskytne dotazovaný účastník.⁶⁰

Ke svému výzkumu tedy považuji za vhodné použít formu polostrukturovaného rozhovoru, kde budu moci klást otázky otevřené a poskytnu tak respondentovi dostatečný prostor pro vyjádření. Zároveň dostanu odpověď na ty otázky, které považuji pro mou práci za vhodné a mají v sobě potenciál pro využití v návrhu didaktického programu.

Výběr respondenta

Rozhovor by měl být založen na vzájemné spolupráci, mezi mnou (tazatelem) a klientem hospice

60 Srov. ŠVAŘÍČEK, ŠEĐOVÁ, *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Praha: Portál, 2014, s. 160

(respondentem). S ohledem na to je tedy potřeba vybrat takového klienta, který bude vůči rozhovoru otevřený. Mělo by jít o klienta, který bude ve svých odpovědích upřímný. Respondent by měl být ve fázi smíření. Výběr konkrétního klienta nechávám na vedení hospice. Výběr konkrétního respondenta je tak v tomto směru ovlivněn, to však nemusíme brát negativně, neboť v této práci jde především o to, získat obraz vlastní zkušenosti konkrétního člověka.

K respondentce, které zemřela matka, jsem se dostal náhodným rozhovorem o tématu, na kterém pracuji. Výběr respondenta pro získání informací o tom, jak lidé okolo mě, kterým je kolem dvaceti let, vnímají smrt, jsem uskutečnil z okruhu mých přátel. Výběr se tak zakládá čistě na tom, že respondenty znám a předpokládám, že budou k rozhovoru otevření.

Sestavení otázek

„Badatel by si měl vytvořit schéma základních témat, která vycházejí z hlavní výzkumné otázky a ke každému tématu několik otázek, jak by se na danou skutečnost mohl ptát.“⁶¹

Otázky je důležité formulovat jasně, tak, abychom na konci věděli, zda jsme na otázku dostali odpověď, či nikoli.

Časové vymezení rozhovoru

Délka hloubkového rozhovoru bývá z pravidla hodinu, hodinu a půl. Úvodní fáze trvá 10-20 minut, hlavní fáze 30-40 minut, fáze ukončování 5-10 minut.⁶² Striktní držení se tohoto časového ohraničení ale nepovažuji za nutné. Důležité je průběžně rozhovor hodnotit a reagovat na aktuální stav. Pokud je respondent otevřený k rozhovoru, není nutné rozhovor přerušovat. Pokud z nějakého důvodu naopak respondent není v dobrém rozpoložení, je lepší rozhovor zbytečně neprotahovat.

Otázky k rozhovoru s klientem hospice

Cíl rozhovoru

Cílem je získání informací o tom, jak umírající lidé vnímají smrt a jaký mají pohled na život.

Témata rozhovoru

1. Aktuální situace a spokojenost
2. Postoje, hodnoty a přání
3. Odkaz mladé generaci

Otázky k tématům rozhovoru

1. Téma: Aktuální situace a spokojenost
 - 1.1. Je něco, co by Vám tento rozhovor mohlo zpříjemnit?
 - 1.2. Mohl byste mi vyprávět příběh o tom, jak jste se do péče hospice dostal?
 - 1.3. Jak hodnotíte atmosféru kolem Vás?
 - 1.4. Jak dlouho v péči hospice jste?

⁶¹ ŠVAŘÍČEK, ŠEĎOVÁ, *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, s. 162.

⁶² Srov. tamtéž. s. 163.

- 1.5. Jak jste se do péče hospice dostal?
- 1.6. Jak oceňujete přítomnost vašich blízkých?
- 1.7. Jak hodnotíte péči ošetřujícího personálu?

- 1.7. Co byste zde vylepšil?
- 1.8. Měl jste někdy pocit, že to zde nezvládnete?
- 1.9. Bolí Vás něco?
- 1.10. Měl jste situaci, kdy jste si poplakal?
- 2.5. Zažil jste od doby, co jste v hospicové péči nějakou veselou, nebo radostnou příhodu?

2. Téma: Postoje, hodnoty a přání

Uvažujete o tom, co jste všechno v životě prožil? Hodnotíte to a jak?

- 2.1. Jak vám byla sdělena diagnóza?
- 2.2. Využila jste možnost kontaktu s duchovním?
- 2.3. Pokud ano, co Vás k tomu vedlo?
- 2.4. Měla jste někdy pocit, že byste skoncoval se životem?
- 2.5. Chtěl byste raději zemřít jinde, než doma?
- 2.6. Jaká přání byste chtěl, aby se Vám splnila?
- 2.7. Máte napsanou závěť?
- 2.8. Je Vám příjemné být sám/sama, nebo s někým, kdo by s Vámi byl v tichosti na pokoji, nebo s někým kdo by se s Vámi bavil, s někým, kdo by Vám něco četl?
- 2.9. Uvítal byste možnost mít zde nějaké zvířátko (kočku, psa)?

3. Téma: Odkaz mladé generaci

Co byste chtěl/a vzkázat dnešním mladým lidem?

- 3.1. Co byste chtěl/a vzkázat svým vnoučatům, dětem?
- 3.2. Co byste jako mladý udělal jinak?
- 3.3. Máte nějaké přání, které se vám již nikdy nepodaří splnit?
- 3.4. Čeho si ve svém životě nejvíce vážíte?
- 3.5. Čeho ve svém životě nejvíce litujete?
- 3.6. Je něco, co byste ve svém životě změnil, nebo udělal jinak, kdybyste mohl vrátit čas?
- 3.7. Na co by mladí lidé ve svém životě podle Vás měli klást důraz?

Otázky k rozhovoru s dívkou bez přímé zkušenosti se smrtí

Cíl rozhovoru

Cílem je získání obecných informací o tom, jak lidé v mladém věku pohlíží na téma smrti.

Hlavní výzkumná otázka

Jakou zkušenost mají tyto respondenti se smrtí a jak smrt vnímají?

Témata rozhovoru

1. Vlastní zkušenost se smrtí
2. Pojetí smrti

Otázky k tématům rozhovoru

1. Téma: Vlastní zkušenost se smrtí

Co všechno tě napadne, když vyslovím slovo „smrt“?

- 1.1. Jaký význam pro tebe smrt má?
- 1.2. Setkal jsi se někdy s umírajícím člověkem, viděl jsi někdy mrtvého člověka?
- 1.3. Umřel ti někdo v rodině (babička, děda)? Pokud ano, jak jsi to prožíval?
- 1.4. Pokud ano, byl jsi na pohřbu?

2. Téma: Pojetí smrti

- 2.1. Je smrt něco, nad čím bys někdy přemýšlel?
- 2.2. Bojíš se smrti?
- 2.3. Přejde ti běžné mluvit o smrti, nebo toto téma bereš jako nevhodné?
- 2.4. Zažil si někdy rozhovor o tématu smrti?
- 2.5. Je téma smrti něco, co by ovlivnilo tvoje přemýšlení (rozhodování vzhledem k tvé budoucnosti)

o budoucnosti?

Otázky k rozhovoru s dívkou, které se zastřelil otec

Cíl rozhovoru

Cílem je získání informací o tom, jak zkušenost úmrtí otce může změnit postoje zasažené osoby.

Hlavní výzkumná otázka

Jak ovlivní život smrt otce? Jak taková zkušenost ovlivní pojmání života a hodnoty?

Témata rozhovoru

1. Vztah k otci
2. Komunikace v rodině
3. Přístup k životu

Otázky k tématům rozhovoru

Jak dlouho je otec mrtvý?

1. Téma: Vztah k otci
 - 1.1. Můžete mi vyprávět celý příběh, jak jste prožívala to, že ze života odešel Váš otec?
 - 1.2. Jaký vztah jste měla se svým otcem, než odešel?
 - 1.3. Jaký vztah jste měla s otcem krátce před jeho úmrtím?
 - 1.4. Jakým způsobem se k Vám otec choval v posledních chvílích?
 - 1.5. Jak vzpomínáte na otce dnes?
 - 1.6. jste věřící?

2. Téma: Komunikace v rodině

2.1. Můžete popsat, jak Vám bylo sděleno, že vás otec zemřel?

2.2. Hovořila jste s někým po smrti svého otce o tom, co kdo kolem této události prožíval?
(v rodině, s kamarády, s příbuznými...)

Můžete mi vyprávět, jak odchod vašeho otce ovlivnil vztahy ve vaší rodině?

3. Téma: Přístup k životu

3.1. Je něco zásadního, co se ve vašem životě změnilo, o čem byste chtěla mluvit?

3.2. Pokud by byl váš otec naživu a měla byste tak možnost s ním mluvit, o čem by to bylo?

3.3. Je něco, co byste chtěla vzkázat svým vrstevníkům, kdyby je postihla podobná situace?

3.4. Co Vám osobně nejvíce pomohlo tuto situaci zvládnout?

3.5. Čeho si dnes v životě opravdu vážíte?

3.6. Co pro Vás znamená smrt?

Analýza rozhovoru s dívkou, bez přímé zkušenosti se smrtí

Jedná se o studentku Jihočeské univerzity. Dříve studovala na gymnáziu, nyní studuje biologii. Respondentka nemá přímou zkušenost se smrtí. Při projevu nebyla nijak nervózní. Na otázky odpovídala rychle, ale i tak odpovědi promýšlela. Při projevu bylo vidět, že se snaží mluvit spisovně a nepřecházkovat se. Některá slova, která nebyla řečena spisovně, opravovala na spisovná. Celkově v rozhovoru mluvila otevřeně. Celkový dojem z rozhovoru byl takový, že o tématu přemýšlí, ale nemá s ním osobní zkušenost.

V úvodu rozhovoru jsme kladli otázky směrem k *pojetí smrti*.⁶³ První odpovědi se dají shrnout kategoriemi do kterých je dělíme, tedy záhadnost⁶⁴ a depresivní směr představ o smrti. Význam smrti má u respondentky ambivalentní charakter. Kde na jednu stranu přiznává význam smrti („Rozhodně je to pro mě důležitá věc.“) a na druhou stranu význam snižuje („Myslím si, že lidi by se neměli brát tak vážně a ani tu smrt tak strašně vážně jak jí berou.“). U respondentky vidíme normativní postoj (přijetí a vyrovnání) („...že by člověk se měl naučit s tím vyrovnávat a žít“) a pozitivní fascinaci smrtí („Smrt mě spíš fascinuje a přitahuje. Svím zvrhlým způsobem se na ni i trochu těším.“). Uvádí odtrženost od tématu smrti („jsme od té smrti, od té smrti odtržený ještě víc než dřív, než kdy dřív a moc jí nezažíváme.“). Pohled na smrt ovlivňuje vnímání života respondentky a dává mu normativní morální apel („...že člověk by měl žít každý den jako naposled.“).

Podle respondentky Smrt apeluje na morální kvalitu života („Hodně ovlivňuje můj život i to jak žiju a o tom jak přemýšlím.“). Zároveň ale popírá strach ze smrti („Já jsem nad tím hodně přemýšlela jestli se bojím smrti a zjistila jsem, že ne.“) a odmítá tabuizaci tématu smrti („Neberu ho jako nevhodný“).

Bezprostřední zkušenost respondentky se smrtí chybí a zůstává tak pouze zkušenost zprostředkovaná, která se projevuje skrz média („Ve zprávách, nebo na nějakých autentických fotkách“).

63 Skupiny kategorií (první úroveň dělení při analýze) – vyznačené tučně a kurzívou

64 Podkategorie (druhá úroveň dělení při analýze) – vyznačené podtržením textu

Úmrtí v rodině je buď čistě konstatováno („Už vlastně několik příbuzných zemřelo. Vždycky to byli trochu vzdálenější příbuzní.“) nebo jsou zde neutrální emoce při úmrtí vzdálených příbuzných („... je mnohem těžší vyjadřovat soucit s těma ostatníma, když člověk k tomu nemá k tomu člověku tak hluboký vztah a zároveň mi bylo líto, že jsem třeba ty příbuzný nepoznala.“). Negativní emoce se objevují jen při úmrtí blízké osoby, v tomto případě pradědečka.

Na *setkání se se smrtí v médiích* respondentka reaguje negativními emocemi („Vždycky, když uvidím mrtvolu na fotce nebo na videu, tak mě to šokuje.“) a přemýšlením o zemřelých („přemýšlím o tom jaký měl ten život a okolnostech jeho smrti“).

Vlastní účast respondentky na pohřbu pradědečka byla rodiči odmítnuta („Pak jsem vlastně ani na jeho pohřeb nesměla. Zakázali mi to rodiče.“). Odůvodnění neúčasti na pohřbu pradědečka ze strany rodičů je pak takové, že si spolu byli příliš blízcí a účast by ji tak mohla negativně ovlivnit. U vzdálenějších příbuzných je pak účast na pohřbech brána jako rodinná povinnost („... U těch ostatních to bylo. Jsem k nim neměla vztah, tak mě tam spíš vzali z takovejch rodinných povinností.“). Účast dětí na pohřbu pak respondentka teoreticky dělí na traumatizující („...nepochopí o co jde vlastně.“ (dítě)) a netraumatizující pohřby („Ale když je to třeba hezký rozloučení takový spíš jako veselý...“).

Konverzaci s vrstevníky o tématu smrti hodnotí jako povrchní a s odstupem brané („Hodně zjednodušeně, že to není nic hlubokýho, že to není nic filosofickýho.“). Stejně tak i *ve výuce na střední škole* zdůrazňuje povrchnost a odstup („Ale to byl hodně takový povrchní středoškolský pohled...“). *Ve výuce na vysoké škole* pak byl podle respondentky kladen důraz na úctu a respekt vůči všem formám života („...že je to furt nějaký organismus, že se k tomu máme chovat s úctou“).

Nezkušenost ale přemýšlivost nad tématem smrti vede u respondentky k většímu a hlubšímu zamyšlení se nad životem. Vnímání smrti ovlivňuje nazírání na vztahy a rozhodování respondentky směrem do budoucna, ale i zpětného hodnocení chování. Zamyšlení se nad tématem vede k větší odpovědnosti a skromnosti života, což ovlivňuje i chování se k ostatním lidem. I přes otevřenost a přemýšlení respondentky o tématu můžeme ale vidět, že zamyšlení se nad tématem je spíše povrchní.

Analýza rozhovoru s dívkou, které zemřel otec

Respondentka je šestnáctiletá dívka, studentka gymnázia, které se v jedenácti letech zastřelil otec. Nyní má dva mladší sourozence, ale pouze jeden z nich zažil odchod otce. Při rozhovoru se respondentka chovala přirozeně a nezdála se být nervózní. Nevadilo jí odpovídat na jakékoli otázky, které jsem položil. Respondentka působila až překvapivě „v pohodě.“ Toto spojení použila v rozhovoru 9x, což mi vzhledem k tématu přijde poměrně dost. Respondentka použila během rozhovoru také 113 x slovo „jakoby.“ Toto slovo většinou používala v případě, kdy mluvila přímo o smrti otce. Během rozhovoru se poměrně často smála, a to v návaznosti na těžké a tragické okamžiky, které popisovala.

V začátku rozhovoru jsme kladli otázky směrem k popisu události spojené se smrtí otce respondentky. Její odpovědi dělíme do kategorií. *Co bezprostředně předcházelo* a *co bezprostředně následovalo*. V první kategorii popisuje emocionální pohodu respondentky, ale „divnou“ atmosféru

loučení ze strany otce. („On teda jakoby se se mnou furt loučil, a to mi přišlo sice divný, ale nevím nějak prostě mě todlencto ani nenapadlo žejo“) **Bezprostředně po smrti otce** popisuje jednak bolest matky, jednak svojí vlastní dezorientaci – hrozivé emoce („a bylo to drsný“) a vlastní nepřipravenost („...bylo mi jedenáct a vlastně ani bych jako nemohla, nebo nevěděla jsem, že by něco takovýho se mohlo stát.“). Možná, ale také co jí pomohlo („...že jsem si o tom mohla s někým promluvit.“).

Účast na pohřbu respondentka buď **pouze popisuje** („Ale jakože jak to byl taťka, tak to bylo takový... poslední rozloučení a potom už to bylo takový, že jsme o tom jakoby tolik asi nepřemejšleli.“), nebo konstatuje pohřeb jako **traumatizující zážitek** („Probíhalo to bylo to docela traumatizující, protože já jsem jako nikdy na pohřbu nebyla a bylo to taková prostě.“). Z toho také vyplývá její negativní hodnocení účasti dětí na pohřbech („Jakoby pro děti si myslím, že to není úplně ideální, protože tam všichni jako brečí.“). **Zarážející je reakce spolužáků**, která měla místy charakter šikany („Psali mi prostě dopisy, ve kterých bylo prostě, že (...) jakože muj taťka se zastřelil hahaha, že okolo bylo hrozně krve.“). I v delším časovém horizontu pomáhala respondentce komunikace o smrti otce s okolím a to s matkou („A s mamkou jsme o tom taky hodněkrát mluvili, protože asi chtěla abychom z toho vyšli v pohodě a neměli z toho nějaký trauma do budoucna.“) zatímco s vrstevníky o tom hovoří pouze výjimečně a na základě důvěry („Já jakoby o tom moc s lidma nemluvim a když už, tak jsou to jako fakt kamarádi kterým věřím.“).

Na otázky týkající se vztahu k mrtvému otci zaujímá postoj **ambivalentního hodnocení jeho činu**. Přičemž negativní hodnocení spočívá ve výčitce („že mě v tom nechal ve všem.“) Přesto dokáže hodnotit i pozitivně („Vzpomínám na něj v dobrým“). To se týká především jejího vztahu s otcem před smrtí. („Protože prostě to byl taťka a já samozřejmě, že sem ho prostě měla ráda a měli jsme super vztah.“). Jeho čin sebevraždy pro ni však zůstává tajemstvím a kdyby mohla s otcem mluvit hovořila by s ním o jeho problémech („... o jeho problémech, protože by mě docela zajímalo, proč se to stalo.“). Zatímco vztah matky s otcem pouze popisuje („... potom se zase nějak dali dohromady a nějak to prostě neklapalo, protože prostě měl nějaký problémy. Pak jakoby se zase odstěhoval a potom jakoby vídali jsme se normálně.“).

V delším časovém horizontu po smrti otce také konstatuje ve vztahu k matce a její rodině intenzivní vzájemný vztah („Fakt jí (matce) můžu říct úplně všechno a myslím, že prostě jsme, že nás to jakoby hodně dalo dohromady jako rodinu.“). Zatímco vztah k rodině otce popisuje odloučení.

Na základě této zkušenosti se respondentčín vztah k životu změnil vzhledem k většímu realismu. („... že to nemusí bejt jenom prostě úplně růžový.“). Překvapivý je její vztah ke smrti. Zde jsou její výpovědi nejisté („...o tom dlenctom (myšleno o smrti) jsem jakoby ani nepřemejšlela ani by mě to jakoby nenapadlo.“). Reflexi odmítá („...když jsem byla malá tak jsem jakoby o smrti nepřemejšlela vůbec. A ted'ka taky jakoby úplně nevím co bych o tom řekla.“). Konstatuje vážné následky smrti otce v rodině, které jsou jednak fatální („...ségra z toho vyšla s tím, že prostě má epilepsii ted'ka.“), ale také jí pomohly vyspět. Zintenzivnila ochranářské tendence v rodině a zaměřilo její přemýšlivost směrem k budoucnosti („Jakoby přemejšlim docela dost do budoucna. Třeba co bych chtěla dělat.“). Sebevraždu jako cestu k východisku odmítá („...určitě bych to neudělala ani o tom nepřemejšlim. Protože vím, jak to ublíží prostě lidem okolo mě.“) a nad sebevrahy vyjadřuje lítost.

Ve vztahu k tematizaci smrti ve výuce vyjadřuje kladný názor („Určitě si myslím, že je jakoby důležitý si o tom s nima nějakým způsobem promluvit“) i když konstatuje jich občasný strach („...v dnešní době se

toho hodně lidí bojí, jako smrti.“)

Zkušenost respondentky se sebevraždou vlastního otce v jejím dětství vypovídá o smrti jako velké neznámé, která není reflektována ani interpretována. Do života vnáší utrpení a chaos ale přináší také zintenzivnění vztahu s blízkými a vlastní vyspělost. Právě pro tyto důsledky by se o ní mělo mluvit s mladými lidmi.

Analýza rozhovor s klientem domácího hospice

Jedná se o klienta domácího hospice Athelas v Písku. Klient byl ve věku 73 let. Celý život strávil na venkově a pracoval jako traktorista. V době rozhovoru trpěl nemocí s negativní prognózou, o které věděl. Klient při rozhovoru nebyl tak otevřený, jak jsem předpokládal. Tématu smrti se očividně vyhýbal. Klient jako by si nepřipouštěl svoji situaci. Očekává ještě nějaké zlepšení stavu a o smrti vlastně vůbec nepřemýšlí. Klient jednou změnil téma a vůbec neodpověděl na otázku. Často se vrací k tématům, která mu jsou příjemná. Jedná se o práci, kterou dříve dělal a tou bylo, že jezdil s traktorem. Celkový dojem byl takový, že respondent nemá úplně dobré chápání. Například na otázku, jaké sny měl jako mladý odpovídá: „*No já jsem většinou helejte spal jako dudek. Já jsem jako mladej většinou jsem šel spát tak jsem spal a žádný sny a ty mívám až teď jako. A to se mi zdá jako víceméně vo práci jo, co jsem dělal kde.*“ Na otázku, jak hodnotí život odpovídá klient: „*No dle mě pořád jo.*“

Otázky v úvodu rozhovoru byly zaměřeny na to, jaké události vedly k tomu, že se klient do hospicové péče dostal. Odpovědi jsou dále rozdělené v kategorii: ***Průběh a okolnosti vedoucí hospicové péči.*** Klient popisuje pasivitu a závislost na ostatních. V jeho výpovědi vidíme nejasný popis problémů („*...pak jsem ještě prodělal nějakou sten sten, nebo jak voni tomu říkají. Je to prostě tady z hlavy zavedený do břicha jo.*“) V podkategorii Komplikování života klient konstatuje svoje problémy, ale zároveň jako by si neuvědomoval, že jeho stav je vážný, a stále hledá nějakou naději („*...doktor Teplý ještě povídal, že potom už by to mělo být úplně ideální*“). Vyhýbání se tématu smrti se pak ukazuje v celém průběhu rozhovoru.

Atmosféru kolem hodnotí klient z mého pohledu trochu nuceně pozitivně. Nejsm si jist, zda šlo o vyhýbání se tématu, nebo klientovo přesvědčení, že by neměl kritizovat. V první kategorii popisuje atmosféru tvořenou personálem například takto („*To je v celku dobrý jo, takže.*“). K atmosféře tvořené blízkými se vyjadřuje podobně („*Dobrá teda říkám jo*“). Personál pak hodnotí slovy („*No dobrý víceméně, nebo určitě dobrý jo.*“).

Při hodnocení toho, co bylo v životě důležité se klient zaměřuje výhradně na svoji práci („*...třeba s téma traktorama, co jsem jezdil.*“). Vzhledem k situaci, v níž se klient nachází je zajímavé jeho přemýšlení o smrti a o životě. Téma smrti si vlastně nepřipouští a vyhýbá se mu. V životě pak podle jeho slov ničeho nelituje („*Ale helejte asi ničeho jo. Zase si myslím, že všechno dopadlo tak jak mělo.*“). U životních přání klient úplně popírá jejich existenci. Jediné, co si přeje je, aby mohl alespoň trochu chodit.

Na rozhodování o sobě jako by klient úplně rezignoval. Klient vyjadřuje Bezradnost v rozhodování o sobě jako by o něj už vůbec nešlo a na jeho názoru nezáleželo. („*Ale no tak já si myslím ať si kluci se mnou udělají co chtějí jo.*“).

Klient hospice jako by se nad tématem svého života zamýšlel jen velmi povrchně. Svoji těžkou situaci si v rozhovoru nepřipouští, a nejen to mu zabraňuje v kvalitní reflexi života. Rozhodování raději přenechává na jiných a na svůj názor pohlíží jako na bezvýznamný. Jakoby jediné, co v životě mělo smysl, byla práce.

Analýza pro samotný didaktický projekt

U všech respondentů se objevuje určitá bezradnost v tématu smrti. Všichni si svou konečnost nějakým způsobem uvědomují, ale ať už se s ní mají v krátké době setkat sami, nebo jim zemřel někdo v rodině, nebo pokud nemají přímý kontakt se smrtí, nepřemýšlejí o ní skutečně do hloubky a vlastně si toto téma pořádně nepřipouštějí. U všech je to do jisté míry téma, kterému se vyhýbají. Na druhou stranu všichni toto téma považují nějakým způsobem za důležité a ocenili by otevřenost okolí k tomuto tématu (u klienta hospice to není řečeno explicitně). Společným tématem tak může být: Jaký význam pro nás může mít v životě smrt, vcítění se do druhých, kteří setkání s ní bezprostředně prožívají a uvědomění si toho co prožívají.

8. Návrh didaktického programu

Téma didaktického programu

Didaktický program zpracovává téma smrti a hospicové péče.

Možná rizika

1. Mezi účastníky je někdo, pro koho je toto téma příliš traumatizující.
2. Nezáměr o téma ze strany účastníků.

Charakteristika účastníků a typu akce

Program je navržen pro letní tábor s účastníky ve věku 15-18. let. Program by měl probíhat v rámci jednoho dne, který bude zpracovávat téma smrti a hospicových zařízení. Díky celodennímu průběhu pak bude možné se nad tématem lépe a hlouběji zamyslet.

Cíle zaměřené na konečnou kompetenci účastníků

1. Účastníci prokáží dovednost promýšlet téma smrti a nalézat vlastní autentický postoj.
2. Účastníci prokáží dovednost vcítit se do druhého (verbálním nebo neverbálním způsobem)
3. Účastníci prokáží přehled o tom, co znamená hospicová péče.
4. Účastníci formulují vlastní argumenty při hledání odpovědí na otázky zadané vedoucím, a přitom projevují respekt vůči názoru jiných.

Získané kompetence účastníků

1. kognitivní oblast – účastníci by měli disponovat informacemi o hospicové péči.
2. emocionální – účastník se dokáže lépe vcítit do situací spojených s lidským umíráním, umí vyjádřit emoce spojené s umíráním v atmosféře pozorné a laskavé péče.
3. účastník umí vyjádřit emoce spojené s umíráním pomocí „umělecké tvorby“ (fotografií)

Popis programu

Dopoledne

1. Ranní setkání se s tématem. Představení tématu.

Uvedení tématu je podané obecně tak, aby neprozrazovalo přímé odpovědi respondentů, nebo nějakým výrazným způsobem neovlivňovalo účastníky v odpovědích.

„Setkal jsem se s umírajícím, s dívkou, které zemřel otec a s dívkou, která nemá přímou zkušenost se smrtí. U všech těchto účastníků rozhovoru se objevuje určitá bezradnost v tématu smrti. Všichni si svou konečnost nějakým způsobem uvědomují, ale ať už se s ní mají v krátké době setkat sami, nebo jim umřel někdo v rodině, nebo pokud nemají přímý kontakt se smrtí, nepřemýšlejí o ní skutečně do hloubky a vlastně si toto téma pořádně nepřipouštějí. U všech je to do jisté míry téma, kterému se vyhýbají.

Na druhou stranu všichni toto téma považují nějakým způsobem za důležité a ocenili by otevřenost

okolí k tomuto tématu.“

2. Zadání tématu.

Zde mají účastníci za úkol zpracovat téma umírání dle vlastního pojetí. Mají volnost v tom co si vyberou, zda vyjádří emoce spojené se smrtí pomocí fotografií přírodnin, krajiny či fotografií sama sebe. Účastníci mohou fotit jednotlivě či ve dvojici. Pro výstavu pak ale musí vyprat jednu fotografii každý sám za sebe.

3. Výroba výstavy

Z fotografií pak každý sám za sebe vybere jednu a tu vytiskne. Z fotografií se pak vytvoří výstava. Při „vernisáži výstavy“ pak každý svou fotografii představí komentářem.

Odpoledne I.

1. Část vcítění

V této části pokládáme účastníků otázky (viz příloha I: „Otázky a odpovědi k didaktickému programu plynoucí z výzkumu“). Každý účastník by se měl nad otázkou individuálně zamyslet a vcítit se do situace, kterou otázka navozuje. Následně si na otázku odpoví. Poté můžeme vytvořit skupinky z účastníků u kterých jsou odpovědi podobné. Zde mají za úkol sdělit ostatním proč zrovna tuto odpověď považují za důležitou a nějak ji obhájit. Skupiny pak své odpovědi zobecní a sdělí přístup ostatním skupinám. V závěrečné fázi pak sdělíme odpovědi na otázky, které uvedli v rozhovorech respondenti. Při diskusi si poté mohou účastníci sdělit svoji představu o tom „Proč respondenti právě takto odpovídali?“

V této části bych chtěl také zdůraznit téma šikany ze strany spolužáků (v rozhovoru s dívkou, které se zastřelil otec)

2. Představení hospiců.

Účastníkům rozdělíme do několika skupin a každé skupině dáme materiály buď obecně o hospicích nebo o konkrétních typech hospicových zařízení. Skupina účastníků má pak za úkol sestavit pár základních informací o daném typu hospice a představit jej ostatním skupinám. Získaná znalost tématu pak umožní účastníkům lepší komunikaci (př. Pokládání otázek) a pochopení zaměstnance hospice.

V následující části programu by bylo vhodné pozvat někoho, kdo v hospicovém zařízení pracuje, aby mohl přímo sdělit, jak jeho práce probíhá. Diskuse tak může být zaměřena na jeden konkrétní typ hospice, ze kterého bude pracovník.

Odpoledne II.

Z materiálů o hospicové péči a získaných informací se účastníci mohou chopit tématu života a smrti. „Umírání lidí uprostřed lidí“ (můžou doplnit a dotvořit výstavu z artefaktů a z informací o hospicích). Doplnění výstavy by tak mělo spočívat v představě o hospicích, kterou účastníci během programu nabyli. Jde o dotvoření představení hospiců z předchozí části programu.

Večer (zpětná vazba účastníků)

Zpětná vazba probíhá se všemi účastníky dohromady. Každý má možnost se k tématu vyjádřit vlastními slovy. Účastníci by měly sdělit své pocity a v reflexi ukázat, co nového si z tohoto programu odnášejí. (otázky ke zpětné vazbě účastníků viz příloha I.)

9. Závěr

Cílem mé práce bylo vytvoření návrhu didaktického programu na téma smrt a umírání pro věkovou skupinu patnáct až osmnáct let. V Teoretické části jsme v první kapitole nastínili téma hodnotové výchovy. Zde jsme konstatovali, že jedna z důležitých věcí při předávání hodnot je být autentický a upřímný. Další kapitola pak ukazovala, že ne vždy je na smrt nahlíženo stejně a pohledy účastníků programu se tak mohou zásadním způsobem lišit. Proto není dobré v programu prosazovat svůj pohled, mělo by jít spíše o konfrontaci názorů. Kapitola o vnímání smrti nám pomohla si uvědomit, že umírající člověk může téma smrti přijmout různě. To nám pomohlo lépe se na rozhovor s klientem připravit. Specifika cílové skupiny, pro kterou je didaktický program určen, ukázala, že téma smrti není ještě pojímáno zcela komplexně, ale to nebrání otevřenosti k tomuto tématu. Kapitola o hospicích nám pak zajistila vhled do problematiky hospicové péče.

V praktické části práce byl zajímavý výsledek analýz rozhovorů, kde jsme mohli vidět ať už otevřenost či uzavřenost k tématu. Rozhovory ukazují na to, že téma smrti pro nás rozhodně není ničím běžným a každodenním. Ať už máme s tímto tématem nějakou zkušenost či nikoli, zcela ho nereflktujeme. I přes to, že téma je důležité a chtěly bychom se o něm bavit probíráme ho pouze povrchně. V rozhovorech můžeme vidět také to, že pokud se nás téma týká, okolí neví, jak s námi komunikovat.

Díky skutečnějším rozhovorům jsem se mohl setkat s různými zajímavými názory a postoji. Ty jsem potom využil v didaktickém programu a pomohli mi najít zajímavá témata využitá při jeho sestavování. Didaktický program, který je zde představen je pouze jednou z možných variant a je možné nadále s tímto tématem pracovat. V rozhovorech můžeme najít zase jiná témata, která by nám přišla zajímavá a ta dále rozpracovávat.

Jako hlavní přínos ale hodnotím hlavně osobní zkušenost s tímto tématem a setkání se s lidmi s touto zkušeností. Mít možnost uskutečnit rozhovor s umírajícím člověkem, který si svou brzkou konečnost zcela nepřipouští je dobrým podnětem pro zamyšlení se nad vlastním životem.

10. Seznam použitých zdrojů

Tištěné

Domácí hospicová péče základní informace. Brožura domácího hospice v Třeboni.

HERLE, Petr. *Soudní lékařství: pro všeobecné a praktické lékaře.* Praha: Dr. Josef Raabe, 2013. ISBN 978-80-87553-75-6.

KUČEROVÁ, Stanislava. *Člověk hodnoty výchova.* Prešov: ManaCon Prešov, 1996. ISBN 80-85668-34-3.

KÜBLER-ROSSOVÁ, Elisabeth. *O smrti a umírání.* Praha: Protál, 2015. ISBN 978-80-262-0911-9.

KÜBLER-ROSS, Elisabeth. *O dětech a smrti.* Praha: ERMAT Praha, 2003. ISBN 80-903086-1-9.

PALÁN, Aleš, ed. *Hospicová péče v ČR: Přehled lůžkových a domácích hospiců.* Neprodejná publikace. Praha, 2015.

PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky II: Vývoj člověka od patnácti do třiceti let.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

Rozhovor s Robertem Hunešem, Rovnováha, 2017, VII(1), s. 4.

SVATOŠOVÁ, Marie. *Hospice a umění doprovázet.* Sedmé, doplněné vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7195-580-1.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Druhé. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: Proměny lidské psychiky od početí po smrt.* Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

Elektronické

HRUŠKOVÁ, Veronika. *Pojetí duše v antické filosofii.* Fakulta pedagogická, 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Doc. PhDr. Miroslav Sapík, PhD. Dostupné z: https://theses.cz/id/no5sjy/downloadPraceContent_adipIdno_10051

Prezentace, *Humanistická a existenciální psychologie.* Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2013/PSA_002/um/10_existencialni_a_humanisticka.pdf

Koncepce hospicové péče pro Českou republiku. (stanovisko a doporučení APHPP, 2017). Dostupné z: <http://www.hospic-horice.cz/wp-content/uploads/Koncepce-hospicov%C3%A9-p>

%C3%A9%C4%8De-pro-%C4%8CR.pdf

LOUČKA, Martin. *Koncept smrti u dětí - souvislosti vývoje*. Brno, 2009. Diplomová práce. Masarykova univerzita Fakulta sociálních studií Katedra psychologie. Vedoucí práce PhDr. Jan Vančura, PhD. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/135398/fss_m/Koncept_smrti_u_deti_-_souvislosti_vyvoje.pdf

NEZHYBOVÁ, Klára. *Syndrom vyhoření u pracovníků v sociálních službách v Centru Dominika*. Olomouc, 2015. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta pedagogická. Vedoucí práce Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D. Dostupné z: https://theses.cz/id/v3oftx/DP_-_Klra_Nezhybov.pdf

PEŘINA, Jakub. Historie paliativní péče. *Umíraní.cz* [online]. 2016. Dostupné z: <http://www.umirani.cz/clanky/historie-paliativni-pece>.

Zakladatelka moderního hospicového hnutí Cicely Saunders. *Hospicpt.cz* [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.hospicpt.cz/prachatice/zakladatelka-hospicu>

Konzultace

Konzultace, (NAKONEČNÝ, Milan. Psycholog. Teologická fakulta v Českých Budějovicích) *dne 7. prosince 2017*.

Konzultace, (VÁLKOVÁ, Jitka, Dětská lékařka, *Chlum u Třeboně*) *dne 22. ledna 2018*.

Konzultace, (VÁLEK, Libor. Dětský lékař, předseda správní rady mobilního hospice Třeboň. *Školská 1, Praha 1*) *dne 17. ledna 2018*.

11. Přílohy

11.1. Příloha I.

Otázky a odpovědi k didaktickému programu plynoucí z výzkumu

Obecné otázky o představě o smrti

1. Otázka: Co pro vás znamená smrt?
2. Otázka: Zamýšlíte se někdy nad tímto tématem? Případně jak nad ním přemýšlíte?
3. Otázka: Ovlivňuje vědomí konečnosti vaše chování?

Odpovědi z rozhovoru

1.

Dívka, bez přímé zkušenosti se smrtí

- a) „Rozhodně tajemství.“
- b) „Určitě taky smutek ten s tím hodně souvisí. Kupodivu i černá barva“

2.

Dívka, bez přímé zkušenosti se smrtí

- a) „...přemejšlim nad ním. A najdou se chvíle, kdy nad ním přemejšlim a kdy k tomu je prostě čas. Rozhodně je to zajímavý.“
- b) „Smrt mě spíš fascinuje a přitahuje. Svm zvrhlým způsobem se na ni i trošku těším. Jenom ten pocit, že něco je a pak už to najednou není.“

3.

Dívka, bez přímé zkušenosti se smrtí

- a) „konečnost nějakým způsobem ovlivňuje to, že si dokážu uvědomit jakej vztah k sobě nebo i k ostatním věcem a lidem mám.“
- b) „Rozhodně jako smýšlení o smrti ovlivňuje moji přítomnost a moje chování a moje rozhodování.“

Vcítění se do situace člověka, který umírá

1. Otázka: Kdybyste umírali, co byste chtěli vzkázat svým nejbližším, známým, kamarádům?
2. Otázka: Kdybyste umírali, co by vám v životě nejvíce chybělo? (čeho jste nedosáhli, co byste chtěli ještě prožít...)
3. Otázka: Kdybyste umírali, čeho byste nejvíce litovali?
4. Otázka: Kdybyste umírali, na co byste byli nejvíce hrdí?
5. Otázka: Kdybyste umírali, měli byste nějaké přání od okolí?
6. Kdybyste umírali a měli možnost si splnit poslední přání, co by to bylo?

Odpovědi z rozhovorů

1.

klient hospice:

- a) Vzkaz vnoučatům: „Ale no tak, aby byly zdravý žejo (smích) no a dobře se užili a tak dál. Takový běžný věci jo.“

2.

klient hospice:

a) „...abych mohl tak alespoň mírně trochu o holích chodit jo. To je moje přání, abych si mohl dojít na záchod a tak dál jo.“

3.

klient hospice:

a) „Ale helejte se asi ničeho jo.“

b) „Zase si myslím, že všechno dopadlo tak jak mělo“

4.

klient hospice:

a) „Tak třeba co jsem v zaměstnání dělal jo. Tak jsem jezdil támdestim traktorem.“

b) „Asi čeho sem došáh jo tak nějak. Co sem v životě kdy dokázal a co udělal jo (smích) i když asi toho moc nebylo jo.“

c) „...třeba s těma traktorama co jsem jezdil“ (smích)

d) „Ale no tak různě no.“

5.

klient hospice:

a) „Ale no tak já si myslím, ať si kluci se mnou udělají, co chtějí, jo.“

Vcítění se do situace, že mi někdo umřel:

1. Otázka: Kdybyste zjistili, že vám umřel někdo blízký (dosad'te si za tuto osobu koho chcete) co bylo to poslední o čem jste s ním mluvili, co byste spolu prožili?

2. Otázka: Kdyby vám někdo blízký umíral, co by bylo to poslední o čem byste s ním chtěli mluvit?

3. Kdyby vám umřel jeden z rodičů, jak myslíte, že by se k vám chovalo okolí?

Odpovědi z rozhovorů

1.

 dívka, které se zastřelil otec:

a) „A ještě asi jakoby nejhorší na tom bylo, že se s ním vlastně to ráno co se to stalo sem s ním mluvila. A nevim zdálo se mi všechno v pohodě, nebo jako všechno v pohodě.“

b) „On teda jakoby se se mnou furt loučil a to mi přišlo sice divný, ale nevim nějak prostě mě todlencito ani nenapadlo žejo.“

c) „... ráno volal a bylo to divný. A jinak, jinak jako by to bylo v pohodě.“

2.

 dívka, které se zastřelil otec:

a) ... o jeho problémech, protože by mě docela zajímalo, proč se to stalo.

3.

 dívka, které se zastřelil otec:

a) „Psali mi prostě dopisy, ve kterých bylo prostě, že (...) jakože muj taťka se zastřelil hahaha, že okolo bylo hrozně krve.“

b) „Pak jakoby dělali sami, že se střílejí přede mnou...“

c) „... když jsem byla asi v sedmý třídě, tak mě kvůli tomu spolužáci šikanovali.“

2. Otázky ke zpětné vazbě účastníků

1. Jaký pocit jste při programu měli?

2. Co z programu byste zdůraznili? (Co vám přišlo zajímavé/nepodstatné...)

3. Co si z programu odnášíte?

Otevřená diskuse.

11.2. Příloha II.

Přepis rozhovorů

V případě potřebného komentáře je popis v závorce vyznačen kurzívou. V případném pokračování rozhovoru, kdy byl buď rozhovor neúmyslně přerušen a následně bylo znovu zapnuto nahrávací zařízení, nebo byl rozhovor ukončen, ale pro zajímavost tématu bylo nahrávací zařízení znovu zapnuto je použit tučný nápis „**pokračování rozhovoru:**“ Pro přesnější zápis a vystižení průběhu rozhovoru používám při přepisu následující značky:

(...)	krátká pauza
(pauza)	dlouhá pauza
(smích)	smích

Přepis rozhovoru s dívkou, které se zastřelil otec

Válek:

Jmenuji se Vašek Válek, jsem student Teologické fakulty, obor Pedagogika volného času na Jihočeské univerzitě. Píši bakalářskou práci s názvem Příběh nemoci a smrti v hospicovém zařízení jako impuls pro hodnotovou výchovu mládeže. A tenhle rozhovor by měl být jako impuls pro vytvoření didaktického programu pro věkovou skupinu 15-18 let.

Nyní bych Vás teda poprosil, jestli souhlasíte s tím, že Váš rozhovor bude nahráván a použit v té práci.

K.X.:

Jo jo v pohodě.

Válek:

S tím, že nemusíte odpovídat prostě na otázky, který by Vám byly nepříjemný. Na začátek bych Vás tedy poprosil, jestli byste mohla popsat tu situaci, nějak se představit.

K.X.:

Tak jo, tak já jsem K. P. Je mi teda šestnáct a když mi bylo asi jedenáct tak vlastně jsem jednoho dne přijela domů s tím, že mamce někdo volal a já sem teda jakoby nevěděla o co jde, protože mi to nechtěla říct. A když teda potom (...) Když (...) Ona se šla projít a vlastně když přišla tak brečela hodně. (smích) A tak jsme se ptali prostě se sěgrou, co se stalo a, tak teda nám řekla, že se tatka zastřelil. A bylo to drsný no...(smích). A ještě asi jakoby nejhorší na tom bylo, že se s ním vlastně to ráno co se to stalo sem s ním mluvila. A nevim zdálo se mi všechno v pohodě, nebo jako všechno v pohodě. On teda jakoby se se mnou furt loučil a to mi přišlo sice divný, ale nevim nějak prostě mě tohle ani nenapadlo žejo, bylo mi jedenáct a vlastně ani bych jako nemohla, nebo nevěděla jsem, že by něco takového se mohlo stát.

Válek:

Mám tady teda otázku, jestli mi můžete vyprávět celý ten příběh, jak jste prožívala to, že váš otec odešel.

K.X.:

Prožívala jsem to no. Měla jsem pocit strašně, že mě v tom nechal ve všem. Že prostě jen tak, jako že se prostě rozloučil, ale prostě nevim. Nechal nás v tom ve všem, protože my jsme s mamkou byly sami a prostě to bylo hodně těžký. A bylo to těžký (smích). Nevim prostě hodně dlouho jsem o tom přemýšlela. Vlastně jakoby proč se to stalo a přemýšlím o tom jako doteď. Ale na nic nebyl... nevim, nevim proč se to stalo dodneška. A (...) jakoby jelikož mi bylo jedenáct, tak jsem tím jako procházela docela špatně (smích). A ještě potom vlastně když jsem byla asi v sedmý třídě, tak mě kvůli tomu spolužáci

šikanovali. Takže to bylo taky takový prostě špatný na psychiku, ale díky tomu jsem vlastně tady, protože sem si řekla, že prostě s nima nechci bejt a tak sem dělala zkoušky na gympl a sem tady.

Válek:

A můžu se zaptat jako jakým způsobem Vás šikanovali?

K.X.:

Psal mi prostě dopisy, ve kterých bylo prostě, že (...) jakože muj tatka se zastřelil hahaha, že okolo bylo hrozně krve. Takže takhle dopisy. Pak jakoby dělali sami, že se střílel přede mnou a bylo to takový prostě nepřijemný.

Válek:

Jestli byste mohlo popsat jaký vztah jste měla s otcem ještě jako před tím? Spíš jako myslím teďkon dlouhodobě.

K.X.:

Já myslím, že jakoby dobře. Mluvili jsme jakoby spolu o všem a nepřišlo mi nějak jakoby, že by to bylo nějaký to. Prostě myslím, že to bylo jakoby v pohodě.

Válek:

Jestli jste tedy viděla, vy už jste to na začátku popisovala, ale jestli jste viděla právě krátce před tím jeho úmrtím nějaký jako rozdíl v těch vztazích právě.

K.X.:

No on vlastně jakoby, on se s mamkou rozvedli a pak, takže on bydlel jakoby u babičky. A potom se zase nějak dali dohromady a nějak to prostě neklapalo, protože prostě měl nějaký problémy. Pak jakoby se zase odstěhoval a potom jakoby vídali jsme se normálně. I s mamkou podle mě vycházeli jakoby dobře, že prostě v pohodě. (smích) Asi jakoby já si myslím, že jakoby vztah a to to, že to bylo všechno jakoby v pohodě no. Akorát, akorát potom to ráno, co to, tak mi jako ráno volal, a bylo to divný. A jinak, jinak jakoby to bylo v pohodě.

Válek:

Jo, takže tím jste... Takže tady mám další otázku. Jakým způsobem se k Vám otec choval v posledních chvílích, takže to prostě popisujete jako normálně.

K.X.:

No.

Válek:

Kdybyste se zeptal, jak vnímáte otce, nebo jak na něj vzpomínáte jako dneska?

K.X.:

Jakoby v dobrým, protože (...) jakože já teda nevím co se stalo, nebo proč se to stalo, ale oni měli v rodině asi nějaký psychický problémy nebo to. Takže nevím jestli to bylo kvůli tomu, ale jestli mu to pomohlo tak jakoby. Vzpomínám na něj v dobrým, ale zároveň jakoby mě to hodně mrzelo, že nás v tom prostě takhle nechal no.

Válek:

Jak jste na začátku mluvila o tom, že Vám to dali spolužáci jako sežrat, jestli teďkon je to jako stejný, nebo jaký třeba pohled na to má to Vaše okolí?

K.X.:

Ted'ka já nevím. Já jakoby o tom moc s lidma nemluvim a když už, tak jsou to jako fakt kamarádi, kterým věřím. A ty prostě to nějak, jakože když potřebuju tak si o tom jako promluvili a tak jakoby to chápali no, že prostě to už samozřejmě v tý sedmý třídě jsou už jakoby kluci takový prostě ještě v takový pubertě. Celkově prostě takový nedospělý a ted'ka jakoby podle v tom dleňctom věku je to podle mě o něco lepší. A tak ono jakoby moje okolí, třeba ta moje třída o tom celá neví a ví to fakt jenom moji kamarádi, kterým věřím. Takže jakoby jsem se z toho poučila, že fakt jakoby o tom nemluvim s každým, a ví to jenom moji nejlepší kamarádi (smích).

Válek:

Změnilo tohle nějak váš postoj, jestli jste třeba věřící?

K.X.:

Ne.

Válek:

Jestli můžete teda ještě jednou, nejsem si ted'kon jistej, jestli jste to neříkala na začátku, popsat to jak Vám to bylo sdělený, že Váš otec zemřel? A jestli (...) a jak to jako hodnotíte?

K.X.:

Noo (...) vlastně mamce volala teta, že a bylo to prostě takovej rozhovor, jakože mamce nadávala, že za to může mamka a takle. A to myslím, že jí jakoby ublížilo taky jako, že ta zpráva, že se taťka zastřelil. A řekla mi to teda vlastně mamka no. (...) Jinak nikdo nějak jsme to to, prostě mamka a potom se mnou od té doby už nikdo nemluvil.

Válek:

A jak to dleňctvo vnímáte teda? Jestli je to, co byste změnila třeba tady na tom přístupu? Jestli Vám přijde v pořádku to, jakým způsobem Vám to bylo sdělený?

K.X.:

No já si myslím, že jakoby jo. Protože mi to jakoby řekla fakt mamka a to je moje jakoby nejbližší osoba, kterou v životě mám. Myslím, že je to lepší, než kdyby mi to řekl někdo cizí nebo tak. Prostě někdo.

Válek:

Hovořila jste někdy s někým po smrti svého otce, s někým o tom, co kdo kolem této události prožíval? Tím myslím jak v rodině, tak třeba s kamarády, nebo s příbuznými.

K.X.:

Já jsem potom chodila k psychologovi, protože, ani nevím proč, ale prostě jsem potom chodila k psychologovi. Tak s tím jsme o tom mluvili. A s mamkou jsme o tom taky hodněkrát mluvili, protože asi chtěla abychom z toho vyšli v pohodě a neměli z toho nějaký trauma do budoucna.

Válek:

Takže ten přístup v rodině. Máte nějaký sourozence, nebo?

K.X.:

Mám ségru a ted'ka bráčku malýho.

Válek:

Takže ta komunikace v tom dleňctom jakoby otevřená, to nebylo něco jako tabu o čem by se nemluvalo vůbec?

K.X.:

To ne, to určitě ne. Právě když jakoby mamka, fakt jakoby když něco potřebujeme, tak jdeme za mamkou a ta nám řekne jakoby všechno a můžeme jí říct všechno a prostě se o tom můžeme normálně v klidu bavit, a to je super.

Válek:

Ještě jestli mi můžete říct, jak odchod toho Vašeho otce ovlivnil jako vztahy ve vaší rodině?

K.X.:

Já myslím, že jakoby jsme se hodně teďka prostě s mamkou jsme se hodně. Ale tak my jsme s mamkou nikdy neměli špatnej vztah, ale myslím, že teďka je to ještě jakoby silnější, že jsme fakt jakoby, že mamku beru jako nejlepší kamarádku. Fakt jí můžu říct úplně všechno a myslím, že prostě jsme, že nás to jakoby hodně dalo dohromady jako rodinu. A jinak s tatkovou mamkou se, nebo jakoby s babičkou vlastně, nebo ona nemluví s náma. Nestýkáme se ani jakoby s nikým z jeho rodiny a tak.

Válek:

A z jeho strany, jako z té jeho rodiny, předtím jste se normálně stýkali?

K.X.:

Ehmm. (*souhlas*)

Válek:

Po tom, co se to stalo je něco zásadního, co se ve Vašem životě změnilo? O čem byste prostě chtěla mluvit?

K.X.:

Asi se hodně změnil pohled na život, že to nemusí bejt jenom prostě úplně růžový. Protože já jsem fakt byla malá a o tom dleňctom jsem jakoby ani nepřemýšlela ani by mě to jakoby nenapadlo. A v ten moment se to asi hodně změnilo, protože jakoby jsem v tu, nebo takhle. Nás to jakoby poznamenalo hodně, třeba ségra z toho vyšla s tím, že prostě má epilepsii teďka. A jakoby asi je to prostě z toho, že to nějak asi jakoby nezvládla nebo to. Ale prostě asi ten pohled na prostě život, no takhle prostě na ty dleňcty věci.

Válek:

Kdybyste to mohla nějak blíž popsat, jako tu změnu pohledu na život? Jako v čem konkrétně?

K.X.:

No já úplně (smích), úplně nevím. Prostě když jsem byla menší tak jsem si jakoby myslela třeba, že. Jasně, že jsem jakoby věděla, že lidi umírají, ale asi jsem si nemyslela, že třeba by tohle se mohlo stát v mojí rodině, nebo prostě takhle někomu z mých blízkých. A potom se to prostě stalo a já jsem prostě nevím (smích) nějak. (pauza) Já nevím, jak to mám říct.

Válek:

Dobře, jestli nevíte můžeme se k tomu ještě kdyžtak potom vrátit.

K.X.:

Dobře.

Válek:

Pokud by byl Váš otec na živu a měla byste tak možnost s ním mluvit, o čem by to bylo?

K.X.:

Asi, (...) asi teda jakoby o jeho problémech, protože by mě docela zajímalo, proč se to stalo. Tak to bych s ním chtěla možná asi probrat?

Válek:

Co Vám osobně nejvíc pomohlo se s tou situací nějakým způsobem vyrovnat?

K.X.:

Asi to, že jsem chodila k tomu psychologovi. Mohla jsem si s ním o tom jakoby popovídat. Potom i jakoby když jsme se o tom bavili doma. Hodně mi v tom jakoby pomohlo to, že jsem si mohla o tom, že jsem si o tom mohla s někým promluvit.

Válek:

S ohledem na to, čeho si teď kon v životě jako nejvíce vážíte? Co v životě opravdu oceňujete a na co třeba dáváte větší důraz oproti tomu, oproti třeba svým vrstevníkům?

K.X.:

Teďka jakoby hodně, jakoby snažím se trávit čas doma jakoby s rodinou. Celkově si myslím, že jakoby mám doma se všema skvělejší vztah a některý třeba moji vrstevníci jakoby říkají o rodičích takový jakoby nehezký věci. A já nevím já si prostě vážím toho, že mám takovou rodinu, jakou mám a (pauza) za to jsem vděčná no hodně.

Válek:

Co pro Vás znamená smrt?

K.X.:

(pauza) No asi konec života. Prostě jakoby jednou to, jednou jako umře každé a je. Jakoby asi různým způsobem, nebo v jakékoli čas. Já jakoby nevím, co jakoby o tom.

Válek:

Třeba jestli se změnil ten Váš pohled oproti tomu. (...) Ten Váš pohled jak se změnil, oproti tomu, než se Vám tohle stalo v rodině.

K.X.:

Já jsem o tom jakoby takhle asi nikdy nepřemýšlela, i když jsem byla malá tak jsem jakoby o smrti nepřemýšlela vůbec. A teďka taky jakoby úplně nevím, co bych o tom řekla.

Válek:

Je to pro Vás něco, jako nějaký silný téma, který byste jako řešila?

K.X.:

Asi jo, určitě je to silný téma. Myslím si, že je to i prostě takový téma, o kterým by se dalo docela diskutovat, ale já fakt jakoby úplně nevím, co bych o tom řekla.

Válek:

Je něco, co byste chtěla vzkázat svým vrstevníkům, kdyby je postihla podobná situace?

K.X.:

Asi aby to nevzdávali určitě, protože si myslím, že v té situaci prostě je ta psychika dost poznamenaná. A (...) takže prostě, aby se snažili s tím vyrovnat, protože se to stalo a prostě se to už nevrátí ten čas. Takže se s tím prostě snažit nějak vypořádat. Asi o tom mluvit i fakt jako s někým blízkým a s někomu komu můžou věřit. (...) To je asi všechno.

Válek:

Ještě celkově k tomu, je něco, co byste k tomu chtěla nějak dodat, říct?

K.X.:

(pauza) Nevím asi ne.

Pokračování rozhovoru:

V záznamu chybí otázka: Jaký je rozdíl mezi Vámi a vašimi vrstevníky?

K.X.:

Hodně moji kamarádi, nebo jako lidi z mého okolí říkají, že jsem jako víc dospělá než moji vrstevníci, že prostě přemejšlim trošku jinak a o trošku jiných věcech než na jakou párty pudu v pátek (smích) a tak.

Válek:

Když říkáte přemejšlet o jinech věcech tak?

K.X.:

Jakoby přemejšlim docela dost do budoucna. Třeba co bych chtěla dělat, a taky přemejšlim jak (pauza) třeba. Hodně se snažim třeba chránit ségru, jako aby se jí nestalo něco podobného co mě a tak no.

Válek:

Takže taková jako větší zodpovědnost?

K.X.:

Jo. (...) Protože to jakoby není nic příjemného no, když takhle prostě se stane něco, Celkově šikana jakoby podle mě není moc příjemná (smích).

Válek:

Myslíte si třeba, že je důležitý i mezi mladejma lidma, vzhledem k tomu, že já to mám třeba zaměřený na ty lidi patnáct až osmnáct. Jestli je jako důležitý o tomhleto tématu, jako o tématu smrti mluvit?

K.X.:

Já myslím, že jo. Protože v dnešní době se toho hodně lidí bojí, jako smrti. Určitě si myslím, že je jakoby důležitý si o tom s nima nějakým způsobem promluvit, nebo alespoň jakoby říct co a jak. Nějaký jakoby, probrat to a jakoby třeba aby se, aby se vyvarovali tomudlenctomu problému, protože to je jakoby dost. Dneska sebevraždy jsou podle mě jakoby docela, že se to děje docela často, což je podle mě jakoby škoda.

Válek:

Jak jste říkala vyvarovat se tomu problému, jako problému sebevraždy?

K.X.:

Jo.

Válek:

A myslíte si, že by právě to otevřený mluvení o smrti tomu mohlo pomoci? Nebo třeba když řeknete, že je to důležitý s téma lidma nějakým způsobem o tom třeba mluvit. Tak třeba jakým způsobem?

K.X.:

No já si myslím, že jakoby třeba mluvit právě o tom dleňctom. Třeba o těch pocitech potom, nebo třeba o těch pocitech třeba jakoby blízky rodiny. Jakoby potom co se stane, třeba jakoby že se jim zastřelí jakoby taťka nebo to, tak že jakoby by se mělo víc mluvit o tom dleňctom. Protože si myslím, že se o tom ani moc nemluví o tom dleňctom tématu. Že se mluví spíš jakoby o přirozený smrti a o sebevraždách ani moc ne. A o těch pocitech jakoby tý rodiny a takhle přátel třeba to se asi moc nemluví.

Válek:

Když říkáte o přirozený smrti to Vám přijde, že se mluví jakoby normálně?

K.X.:

No taky ne, ale podle mě víc než o sebevraždách.

Pokračování rozhovoru:

K.X.:

Bez ohledu na to, jestli mi je devadesát, nebo dvacet. Jakoby rozhodně si nemyslím, že by to měly vnímat tak, že to jde prostě mimo ně. I když jim je, když jsou mladý a tak.

Válek:

Takže, že by na to mělo bej i něco ve škole?

K.X.:

Třeba. No já nevim. Možná by se jakoby o tom mělo začít mluvit třeba na základce třeba v občance, že by se nějak o tom. Já mám ale pocit, že jsme takový téma nějak jakoby brali, že jsme se o tom nějak prostě bavili. Ale asi by se o tom mělo začít nějakým způsobem o tom jakoby ty lidi, nebo prostě víc se o tom bavit. Protože když se potom stane něco takovýdleh, tak se ti lidi z toho můžou dostávat špatně.

Válek:

No a takhle, když jako říkáte mluvit o tom, tak jako jak třeba v rámci tý výuky jako, podle Vás jakým jako způsobem? Jako říct jako: „pojdme si povídat o smrti“? (smích)

K.X.:

Já jakoby nevim úplně jak to.

Pokračování rozhovoru:

V záznamu chybí otázka: Rozumíte si více se staršími kamarády?

K.X.:

Jakože líp, než třeba s lidma ze třídy ale jinak mi to zase jako nějak nevádí já se bojím mluvit se staršíma lidma.

Válek:

Takže stejně jste pořád v tom kolektivu lidí stejně starých.

Vzali Vás jako dítě normálně na pohřeb? Jestli Váš otec měl normální pohřeb, nebo jak to probíhalo?

K.X.:

Jo jo měl a byli jsme tam já i ségra. Probíhalo to bylo to docela traumatizující, protože já jsem jako nikdy na pohřbu nebyla a bylo to taková prostě. Jakoby pro děti si myslím, že to není úplně ideální, protože tam všichni jako brečí. Nebo tahle, není to ideální, třeba já nevím, když jsou to nějaký známí rodičů nebo takhle. Ale když to byl takhle fakt ten tatka, tak to mamka říkala, že jakoby taková, že prostě nás tam vezme. A bylo to taková divný no. Všichni tam brečeli a celkově to prostě bylo taková, že takový prostě traumatizují a divný no.

Válek:

Takže jako za Vás osobně by bylo lepší, kdybyste na ten pohřeb nešli?

K.X.:

Ne, to si myslím, že ne. To jakoby fakt si myslím, že to byl jakoby tatky pohřeb, tak to je jakoby v pohodě. Ale kdyby to byl nějaký pohřeb jakoby nevím, třeba rodinných známých, nebo nějaký kamarád mamky, tak to by jakoby bylo lepší asi kdybych třeba jakoby tam nešla. Ale jakože jak to byl tatka, tak to bylo takový, že jakoby prostě poslední rozloučení a potom už to bylo takový, že jsme o tom jakoby tolik asi nepřemýšleli. Jsme prostě fakt řekli, že je to prostě ukončený a že to prostě už tak je, že jsme s tím jakoby potom smířili a bylo to tak.

Válek:

Ještě teda po tom, co se to stalo, vy jste říkala, že jste o tom v rodině mluvili otevřeně. Mluvili jste otevřeně jako hnedka rovnou, nebo tam byl jakoby nějaký úsek kdy byste o tom nemluvili?

K.X.:

Tak mamka jakoby řekla, že prostě když nás bude něco zajímat, nebo když budeme chtít něco vědět tak že se máme zeptat. Ale já mám takovej pocit, že jsme o tom jakoby hnedka nemluvil, že to jsme jakoby to nechali. Nejdřív tak jako že jsme jsme to prostě obřečeli samozřejmě a potom třeba za dva tejdny, nebo takhle za tejdny možná, tak prostě až potom nastoupily nějaký ty otázky. Ale myslím, že hnedka jsme o tom jako nemluvili.

Válek:

Když jste se dozvěděla tu zprávu, že teda otec umřel, tak je to něco, co jste jakoby automaticky řekla: „Tak jo je to tak,“ nebo to je něco co byste jakoby si sama pro sebe třeba popřela? Jako, že to tak asi jako nebude ještě.

K.X.:

Já jsem tomu jako nevěřila. Myslím si, že přirozeně jako ani nejde říct hnedka v ten moment: „Jo je to tak.“ Protože prostě to byl tatka a já samozřejmě, že sem ho prostě měla ráda a měli jsme super vztah. Ale takže jsem tomu prostě nemohla uvěřit, že se tohle prostě stalo. A potom prostě za nějaký třeba měsíc, nebo měsíc a půl jsem se s tím jako že smířila. Prostě, že s tím asi už fakt nic neudělám no, ale v ten moment, co nám to mamka řekla, tak jsem jakoby tomu nemohla uvěřit.

Válek:

Ještě k té blízké době, když jste se to dozvěděla. Přemejšlela jste nad nějakým jiným východiskem z toho. Asi to pro Vás bylo opravdu hodně silný a tím pádem, jestli jste třeba přemejšlela nad... Jako teoreticky taky nad sebevraždou?

K.X.:

Ne, to ne. Protože jsem viděla, že prostě mamce to ublížilo docela dost i ségře to ublížilo. Já jsem se v tu chvíli cítila tak, že jako jim pomůžu, že to prostě zvládnou všichni dohromady. A kdyby se ještě něco stalo mě, tak, že by to bylo jako ještě horší a že by se mohli jako stát ještě horší věci. A že to by jakoby pro mamku bylo jakoby ještě dvakrát tím vyšší to. Takže jsem jakoby měla spíš pocit, že je musím jakoby chránit a jakoby zvládnout to s nima nějakým způsobem jim pomoci. O tom dleňctom jsem jako nepřemejšlela.

Válek:

A Váš pohled teďkon na sebevraždu? Je to něco jakoby co chápete, nebo něco o je pro vás nepochopitelný?

K.X.:

No úplně to jakoby nechápu proč. Protože si myslím, že vždycky je nějaký způsob, nebo prostě něco co, že to prostě jde vyřešit nějakým způsobem. Nebo prostě že když se s tím vo tom s někým podělíme (není rozumět) (...) třeba náš problém, že to půjde vyřešit, a ne rovnou to prostě vzdát a nějakým způsobem se zabít no. Protože jakoby tím, tím jak se mi to stalo osobně, tak na to mám prostě, že jako asi určitě bych to neudělala ani o tom nepřemejšlim. Protože vím, jak to ublíží prostě lidem okolo mě.

Přepis rozhovoru s klientem domácího hospice

Válek:

Jmenuji se Václav Válek. Jsem student Teologické fakulty v Českých Budějovicích. Studuji obor Pedagogika volného času. Tento rozhovor probíhá v rámci bakalářské práce, která má název Příběh nemoci a smrti v hospicovém zařízení jako impuls pro hodnotovou výchovu mládeže. Rozhovor by měl být impulsem pro návrh didaktického programu.

Nyní bych Vás požádal o souhlas s tím, že rozhovor bude nahráván a o souhlas s participací na výzkumu. Takže jestli souhlasíte řekněte „souhlasím.“

Pan D.:

Souhlasím

Válek:

Celý tenhle rozhovor je anonymní, nemusíte tedy sdělovat svoje jméno. Pokud byste se chtěl nějakým otázkám vyhnout, nechtěl byste na ně odpovídat stačí jenom říct a já Vám položím další otázku.

Mohl byste mi tedy vyprávět příběh o tom, jak jste se do hospicové péče dostal?

Pan D.:

No, o tom už sem Vám něco říkal, to vyřizovala manželka většinou jo. Já jsem teda prodělal čtyři operace zad jo a pak jsem ještě prodělal nějaký sten sten, nebo jak voni tomu říkají. Je to prostě tady z hlavy zavedený do břicha jo. Já jsem teda v Budějovicích, mě v tej neurochirurgii brali nějaký ten míšní mok jo. A potom mi doktor Teplý ještě povídal, že tendleťen cten, nebo tak se to nějak jmenuje, že potom už

by to mělo bejt úplně ideální helejte a já jsem od tý doby víceméně, přestal jsem chodit úplně. Teď vlastně jak sem přijede po vás ta Alice, tak se mnou zkouší cvičit a já už se, já se zkouším zvedat do toho chodítka a moc mi to nejde jo. A chodit nemůžu vůbec mám ten, to sedátko jo. No, a tak stejně mě tam musí do toho dát kdyžtak a. No už je to takový je to prostě na hovno a takový to, když člověk nemůže chodit tak je to prostě. (...) Jak je prosím vás venku, silnice?

Válek:

No máte to dost zasněžený tady to. Fakt je to vesnice (smích).

Pan D.:

No

Válek:

Jak hodnotíte atmosféru okolo Vás?

Pan D.:

No, a tak mě se tady vyloženě líbí, jo (smích).

Válek:

Vy jste se tady narodil?

Pan D.:

No já jsem se narodil v Písku v nemocnici jo, ale žiju tady od malička, jo (smích).

Válek:

A tu atmosféru kolem Vás?

Pan D.:

To je v celku dobrý jo, takže (pauza)

Válek:

Jak oceňujete přítomnost Vašich blízkých?

Pan D.:

No je to příjemný docela jo. (pauza)

Válek:

Jak hodnotíte péči ošetřujícího personálu z hospice?

Pan D.:

No dobrý víceméně, nebo určitě dobrý jo.

Válek:

Když jste řekl na začátku víceméně, tak co byste vylepšil?

Pan D.:

No víceméně nic.

Válek:

Když je to jenom víceméně? (smích)

Pan D.:

(smích) Dobrý teda říkám jo.

Válek:

Měl jste někdy pocit v životě nebo teďkon v posledním období, že to nezvládáte, že to nezvládáte?

Pan D.:

(pauza) No tak potřebuju v nějakých věcech pomoci jo. Víceméně dát na ten vozejtěk a babička se mnou jezdí, když jedeme ven jo. Takže asi takhle no.

Válek:

Bolí Vás teďkon něco?

Pan D.:

Ne.

Válek:

Měl jste někdy nějakou situaci, když jste tady už v péči hospice, kdy jste si poplakal?

Pan D.:

Ne. (*jako by z toho vyznělo: „Jsem snad bábovka, abych plakal?“*)

Válek:

Zažil jste od doby, co jste v hospicové péči nějakou veselou, nebo radostnou příhodu?

Pan D.:

A no, tak ze sestříčkama se tady zasmějem různě, jo. (smích)

Válek:

Čemu třeba?

Pan D.:

No, různějm volovinám. (smích) Takovej třeba (pauza).

Válek:

Jestli máte k tomu ještě něco?

Pan D.:

No, asi ne.

Válek:

Uvažujete o tom, co jste v životě prožil?

Pan D.:

Kolikrát.

Válek:

A jak to hodnotíte?

Pan D.:

No, dle mě pořád jo.

Válek:

A co konkrétně třeba hodnotíte kladně.

Pan D.:

Tak třeba co jsem v zaměstání dělal, jo. Tak jsem jezdil támdestim traktorem. (ukazuje na model traktoru na skříni) (smích). S tím jsem jezdil asi dva roky, a pak mě začaly trochu bolet ty záda, jo. A předtím jsem jezdil asi devět let s New Hollandem, jo. No a mezitím jsem taky dělal třeba přes tu sezonu přes zimu, jo, jsem zabíjel prasata, jo. (smích)

Válek:

Jo? Tady někde? V tom Písku?

Pan D.:

No, ve okolí jsem samozřejmě jo.

Válek:

Vy jako jste řezník?

Pan D.:

Neee, já jsem zedník vyučenej, ale tohle sem se naučil, protože od kamarádů, jo, co tu byli.
(smích)

Válek:

To je dobrý. (pauza)

Využil jste někdy kontaktu s duchovním?

Pan D.:

No, tak ani ne. Já jsem ani moc do kostela nechodil, jo.

Válek:

Takže věřící jste?

Pan D.:

No, částečně, no, tak jako.

Válek:

Kdybyste to nějak popsal? Co to třeba znamená pro Vás.

Pan D.:

Ale no, tak ani ne. (pauza)

Válek:

Měl jste někdy v životě pocit, že byste chtěl skoncovat se životem?

Pan D.:

No, to vůbec ne.

Válek:

Jako nikdy jste o tom nepřemýšlel?

Pan D.:

No, to vůbec ne. (smích)

Válek:

Jaký přání byste ještě chtěl, aby se Vám splnilo?

Pan D.:

No, hlavně helejte, abych mohl tak alespoň mírně trochu o holích chodit, jo. To je moje přání, abych si mohl dojít na záchod a tak dál, jo.

Válek:

A nějaký třeba jiný životní přání, který se Vám ještě nesplnilo?

Pan D.:

No, ani ne. (pauza)

Válek:

Máte napsanou závěť?

Pan D.:

No. Něco už jsem udělali s babkou, protože kluci nejstarší ty mají. Bydlí ve Žďáru, jo, no a tomuhle, jak tady byl ten vousatej taky, tomu jsme dali tadyten barák, jo. A voni si to tady chtěj přestavět a, že tady budou bydlet, jo. (smích) Protože co mi s tím budem dělat, my si to do hrobu nevezmem, samozřejmě. (smích) Takže budou tady. Oni si to přestaví, a ať si to udělaj, jak chtěj teda, takže tady nemáme nic, jako. Což to je jedno, vžyt' to říkám si to do hrobu nevezmem žejo.

Válek:

Takže jakoby závěť přímo napsanou nemáte, ale řešíte to tím, že to rovnou předáváte těm lidem.

Pan:

Jo. Jasně.

Válek:

Chtěl byste raději zemřít jinde než doma.

Pan D.:

No, asi ne?

Válek:

Proč ne?

Pan D.:

(pauza) Ale no, tak já si myslím, ať si kluci se mnou udělají, co chtějí jo. (smích)

Válek:

Ale tak to ne, ne? Můžete přece normálně rozhodovat, ne? (smích)

Pan D.:

Určitě.

Válek:

A ten důvod toho teda?

Pan D.:

No, helejte já jsem o tom ještě tak nějak nepřemejšlel jo.

Válek:

Je Vám příjemný být sám, nebo s někým kdo by s Vámi tady jen v tichosti seděl, nebo s někým kdo by se s Vámi bavil? Nebo s někým kdo by Vám něco četl, co je Vám jako nejpříjemnější?

Pan D.:

No, tak teď, když je ta olympiáda žejlo, tak se občas podívám na televizi. Teď přijde ta Alice, jo, tak to budu tak hodinku cvičit a, no, a. (...) Já sám víceméně tady ani dlouho nejsem, jo. Pak přijede babička, ta je u doktora teď. No, tak si tady popovídáme něco, jo. Takže já tady moc sám nejsem, jo.

Válek:

Uvítal byste třeba možnost mít tu nějaký, nějaký zvíře jako třeba psa, nebo kočku.

Pan D.:

No, to by tady zase babička nesnesla, jo. (smích) Psa máme venku, to jste možná viděl, nebo ne?

Válek:

To jsem si nevším.

Pan D.:

Ale von je.

Válek:

Asi je zavřenej.

Pan D.:

Jo, von je v boudě. Ona, když sem chodí sestřičky, tak babička ho zavírá, ne. On sice, on je to ovčák, ale von teda nic nedělá, ale von by si chtěl hrát, jo. Je takovej, ale když sem chodí sestřičky, tak ho radši zavírá, ne.

Válek:

Je něco, co byste chtěl vzkázat dnešním mladým lidem?

Pan:

(odpovídá velmi rychle) No, ani ne.

Válek:

Tak třeba vzhledem k tomu, co jste prožil, tak co byste jim třeba jako poradil?

Pan D.:

No, ani nic. Helejte vono dneska je mládež je naprosto jiná, žejo. Asi nic bych nechtěl.

Válek:

A za Vás, když (...) Co byste jako mladej, když jste byl mladej udělal, co byste udělal třeba v životě jinak? Nebo na co jste kladl důraz?

Pan D.:

No, helejte to nevim.

Válek:

Tak určitě si pamatujete, když jste byl mladej?

Pan D.:

(pauza) Asi bych nechal všechno tak.

Válek:

Což znamená třeba co? Třeba čeho si v životě nejvíce vážíte?

Pan D.:

No, tak čeho. Asi čeho sem došáh, jo, tak nějak. Co sem v životě kdy dokázal a co udělal, jo, (smích) i když asi toho moc nebylo, jo.

Válek:

Co to bylo třeba.

Pan D.:

Ale no, tak s třeba s těma traktorama, co jsem jezdil, (smích) a tak jako teď už i je tahle nemoc, jo, ale to se nedá nic dělat, jo.

Válek:

Česho ve svim životě naopak nejvíce litujete?

Pan D.:

Ale helejte se, asi ničeho, z jo. Zase si myslím, že všechno dopadlo tak jak mělo a (...)

Válek:

Je něco, co byste ve svym životě změnil, nebo udělal jinak, kdybyste mohl vrátit čas?

Pan D.:

Asi ne.

Válek:

A když říkáte asi tak? Určitě jste musel prožívat nějaký těžký situace. Je něco takovýho?

Pan D.:

Ne.

Válek:

Na co byste ve svym životě kladl jako největší důraz, kromě toho, co jste říkal tady s tou Vaší prací?

Pan D.:

(pauza) No, tak helejte už Vám toho asi moc nepovím.

Válek:

Tak ještě Vám dám alespoň poslední otázku. Kdybyste měl říct několik bodů Vašeho života. Co považujete, prostě nějaký takový stěžejní bod, stěžejní rozhodnutí, co jste udělal v životě?

Pan D.:

(pauza) No, věříte, že ani nevim.

Válek:

Tak co Vás napadne jako první?

Pan D.:

(pauza)

Válek D.:

Je něco, co byste prostě vyzdvihnul, nějakých pár okamžiků?

Pan:

Nevim, helejte.

Válek D.:

Kdybych teda ještě tu otázku obrátil. Na co jste jako mladej člověk kladl ten důraz? Bylo to třeba vzdělání, byly to vztay, byla to nějaká prestiž?

Pan D.:

No, nezlobte se, ale nic mě nějak nenapadá vyloženě.

Válek:

To nevadí prostě. (pauza) Jak to zpětně vidíte?

Pan D.:

(pauza)

Válek:

Ještě teda je něco, co byste vzkázal jako mladejm lidem, co by třeba v životě neměli propásnout? (pauza) Podle čeho by měli třeba jednat? (pauza) Klást důraz na to, co po mě chtěj ostatní, nebo na to, co, co chtěj oni sami, nebo to, aby dosáhli opravdu nějakých výsledků?

Vnuk:

(vešel do pokoje) Dědo ahoj, já jedu do práce.

Pan D.:

Ahoj. Helejte, já nevim už ze mě asi nic nedostanete.

Válek:

To je škoda. Ještě mi prosím něco řekněte, mě by to zajímalo, prostě setkat se s někým jako vy. To prostě, člověk se prostě jen tak neseťká, s někým kdo by mluvil takhle otevřeně jako vy a je škoda toho nevyužít. Pro mě to může být zajímavý jako do života a budu za to rád.

Pan D.:

(pauza)

Válek:

Je ještě něco, co byste chtěl celkově dodat? Cokoli, co Vás napadá ze svého života.

Pan:

No, jak vám říkám, už asi ne.

Válek:

V tom případě Vám děkuju za rozhovor, děkuju, že jste s tím souhlasil.

Pan D.:

Jo. Nezlobte se, ale víc mě opravdu nenapadá.

Válek:

To je v pořádku, to já chápu. Jenom mě to třeba překvapilo, to opravdu není nic o čem přemýšlíte, že byste zpětně hodnotil svůj život, jako? Vždyť určitě Vás musí napadat spousta věcí.

Pan D.:

Vážně ne.

Pokračování rozhovoru:

Válek:

Co jste měl jako mladej za sny?

Pan D.:

No já jsem většinou, helejte, spal jako dudek. Já jsem jako mladej většinou jsem šel spát, tak jsem spal a žádný sny a ty mívám až teď jako. A to se mi zdá jako víceméně vo práci, jo, co jsem dělal kde.

Válek:

Já jsem myslel nějaký životní sen. Někdo má jako sen někam odcestovat, nebo něco specifickýho prožít.

Pan D.:

Ne.

Válek:

Takže co pro Vás bylo jako cílem života? Nebo co si myslíte, že je cílem života.

Pan D.:

Ale n,o tak různě no. Jak říkám, no, ale.

Válek:

Tak pro Vás osobně. (pauza) Je něco takovýho, dosáhl jste v životě toho, čeho jste chtěl dosáhnout?

Pan D.:

No, to asi jo.

Válek:

A tím cílem bylo teda ta práce?

Pan D.:

No, většinou.

Válek:

Tak jo, já Vám v tom případě děkuju. Přeju Vám všechno dobrý.

Pan D.:

Děkuju.

Válek:

Ať se Vám daří a ať Vás tady v hospicový péči, ať je to dobrý.

Pan D.:

Děkuju.

Pokračování rozhovoru:

Válek:

Co by, co byste jim doporučil, prostě v životě, svejm vnoučatům?

Pan D.:

Ale no tak, aby byly zdravý, žejo, (smích) no, a dobře se užili a tak dál. Takový běžný věci, jo.

Válek:

Na co třeba podle Vás nemá cenu, na čem nemá cenu lpět v životě.

Pan D.:

No takhle jsem ani řeknu vám nemyslel nikdy.

Válek:

Tak je třeba něco, co jste v životě třeba moc prožíval a pak se třeba ukázalo, že vlastně to jakoby není tak, není tak žhavý.

Pan D.:

Ale no, ani ne.

Přepis rozhovoru s dívkou bez přímé zkušenosti se smrtí

Válek:

Jmenuji se Václav Válek jsem student Teologické fakulty v Českých Budějovicích. Studuji obor pedagogika volného času. Tento rozhovor probíhá v rámci bakalářské práce, které má název „Příběh nemoci a smrti v hospicovém zařízení jako impuls pro hodnotovou výchovu mládeže. Rozhovor by měl být impulsem pro vytvoření didaktického programu pro věkovou skupinu 15-18. let.

Nyní tě poprosím o to, že souhlasíš s tím, že rozhovor bude nahráván a souhlas s participací na výzkumu.

L.D.:

Ano, souhlasím.

Válek:

S tím, že celej rozhovor je anonymní, a proto bych tě požádal abys nesdělovala svoje jméno.

L.D.:

Určitě.

Válek:

Na začátku bych tě teda poprosil, jestli můžeš sebe nějak charakterizovat, popsat se.

L.D.:

Tak dobře. Už jsem plnoletá tenhle rok budu slavit svoje dvacetiny. (...) Ráda sportuju, hodně čtu, studuju a (...) mám dlouhodobý vztah a se smrtí nemám žádné bližší zkušenosti, zatím.

Válek:

Co všechno tě napadne, když se řekne slovo „smrt“?

L.D.:

Smrt, ehm. Rozhodně tajemství. Určitě taky smutek, ten s tím hodně souvisí. Kupodivu i černá barva a (...) A to je asi všechno.

Válek:

Jakej význam pro tebe smrt má?

L.D.:

Rozhodně je to pro mě důležitá věc. Hodně ovlivňuje můj život i to, jak žiju a o tom jak přemýšlím. Protože přece jenom když si uvědomím to, že jednou umřu, to že každý někdy umře a že o někoho můžu přijít, tak ta představa často ovlivňuje i to, jak se cítím. A i si uvědomím, koho mám jak ráda, co ke komu vlastně cítím, že ta konečnost nějakým způsobem ovlivňuje to, že si dokážu uvědomit, jakej vztah k sobě nebo i k ostatním věcem a lidem mám.

Válek:

Setkala jsi se někdy s umírajícím člověkem?

L.D.:

(...) NE, nikdy.

Válek:

A viděla jsi někdy mrtvého člověka?

L.D.:

Ne, naživo nikdy ne.

Válek:

A když říkáš naživo, tak mimo, mimo to vidíš někdy ve zprávách nebo.

L.D.:

Ve zprávách nebo na nějakých autentických fotkách.

Válek:

A když takhle nct vidíš nějakýho mrtvého člověka, jak to na tebe působí?

L.D.:

První mě to trochu šokuje. Vždycky když uvidím mrtvolu na fotce nebo na videu, tak mě to šokuje. Pak začnu přemýšlet jaký ten člověk asi má za sebou život. Jaký měl myšlenky v tu chvíli kdy umíral, nebo před tím, než umíral. Co vlastně vedlo k tý smrti, pokud to není jasný. Pokud to není třeba mrtvola v zákopu nebo fotka mrtvého žida, nebo někoho kdo už je dávno mrtvý, tak přemýšlím o tom, jaký měl ten život a okolnostech jeho smrti a tak dále.

Válek:

Umřel ti někdo v rodině?

L.D.:

Ano. Ehm. Už vlastně několik příbuzných zemřelo. Vždycky to byli trochu vzdálenější příbuzní. Až na mého pradědu. Můj praděda umřel, když mi bylo asi pět let. Já sem ho měla hrozně ráda. Dozvěděla jsem se to vlastně po telefonu. A pak jsem vlastně ani na jeho pohřeb nesměla. Zakázali mi to rodiče. Trávila jsem s ním skoro celý dětství do pěti let. Často jsem s ním byla. Jinak pár, praděda z druhý matčiny strany a pár dalších příbuznejch. Ale to už nějak jako jsem, nebyli mi tak blízky, aby mě to tak hluboce pohlo jako ten praděda tehdy.

Válek:

A když si říkala, že ti to bylo sdělený po telefonu, tak mluvili jste o tom v rodině potom?

L.D.:

No, mluvili, mluvili. (zamyšlení) No, já nevím jestli se o tom nějak vážně dalo mluvit s pětiletým dítětem. Ale asi ano, asi jsme o tom mluvili. Já jsem totiž se rozbřečela a bylo mi hrozně líto, že už děti neuvídím, že už tu nikdy nebude, že už za ním nikdy nebudu moct zajít. Na babičku, že teď bude sama, protože oni vždycky spolu bydleli v bytě a vždycky byli spolu. A teď najednou tam nebyl, byly tam jeho věci, a tak jsem rozhodně ztropila strašlivej záchvat, záchvat vzteku. Vlastně jsem i křičela a asi hodinu jsem brečela. A tak mě rodiče utěšovali a vysvětlovali mi, že to tak prostě chodí, že to tak je normální, že i náš pes jednou umře, že i oni umřou. A že se s tím musím naučit žít právě proto, že i oni jednou umřou a všechno umře a že je to nedílná součást a že je důležitý se s tím naučit vyrovnávat a přijmout to. Takže tak to asi bylo, tak jsem se o tom bavili v rodině.

Válek:

Ještě jsi říkala, že ti umřeli v rodině i jako jiný příbuzný nějaký ale vzdálenější. A todlencto na tebe působilo jak? Tak u pradědečka jsi říkala, žes to jako hodně prožívala. A jestli todlencto teda bylo jiný?

L.D.:

Ten zbytek. (...) Mě samozřejmě bylo líto, že umřeli. Není to hezká věc, když umře někdo někomu blízkej a teď člověk tam vidí na tom. To jsem byla na obou. Na všech jsem byla jako pohřbech, a to bylo takový trošku rozpačitý, protože jak k těm člověku nemám vztah, tak mi přijde. Je, je mnohem těžší vyjadřovat soucit s těma ostatníma, když člověk k tomu nemá k tomu člověku tak hlubokej vztah a zároveň mi bylo líto, že jsem třeba ty příbuzný nepoznala. Protože tam samozřejmě na tom pohřbu člověk o nich slyší mluví se o nich zajímavý věci se dozví, ale když je nikdy neviděl a pořádně s nima nemluvil, tak samozřejmě mu přijde líto, že se s těma lidma neseznámil a tak.

Válek:

A před tím teda, u toho pradědečka jsi říkala, žes nebyla na pohřbu.

L.D.:

Nebyla. Nebyla.

Válek:

Takže jakoby rozdíl v tom pojmání je ten jakoby věk, třeba u vás v rodině?

L.D.:

Já ani nevím. Mě rodiče říkali, říkali, že. Pradědovo pohřbu nesmim proto, že jsme si byli tak blízky a že když ta smrt takhle se mnou pohla, tak nechtějí právě abych se na něj šla podívat. Abych si ho pamatovala tak, jak jsem si ho pamatovala já jako malá. Hezkýho, usměvavýho a abych ho neviděla po mrtvici vlastně v rakvi to nechtěli. Nebo abych neviděla, abych neviděla tu smutnou atmosféru a

pamatovala si ho veselýho. A kdyžto myslím, že u těch ostatních to bylo. Jsem k nim neměla vztah, tak mě tam spíš vzali z takovejch rodinných povinností, že bych tam měla být jako člen rodiny a že mě to nějak zvlášť nezatíží, že k těm lidem nemám nějaký vta. Tím pádem mi tam asi dovolili jít. Nebo alespoň takhle mi to bylo vysvětleno, když jsem byla starší.

Válek:

Je smrt tématem nad kterým bys jako přemejšlela sama o sobě, jako častější třeba?

L.D.:

Často úplně ne, ale přemejšlim nad nim. A najdou se chvíle, kdy nad nim přemejšlim a kdy k tomu je prostě čas. Rozhodně je to zajímavý, myslím si, že to třeba k rozvoji člověka samotného je hodně důležitý a mám teď nebo jsem měla před pár lety chvíle kdy to bylo hodně aktuální. Kdy moje mamka byla hodně nemocná hrozilo že je možný, že buď bude mít po nemoci takový následky že, že nebude funkční a nebude moct fungovat jako normální člověk. Že prostě už bude navždycky nějakým způsobem nemocná a, nebo že dokonce může i umřít. Takže to bylo takový hodně aktuální bylo to nepříjemný, ale nějak mi to i pomohlo se vyrovnávat se smrtí jako obecně že, že to je něco jako přirozenýho no, že se tomu nevyhneme. Ale rozhodně spousta věcí kolem mě mě donutila o tom přemejšlet a dost jako uvažovat.

Válek:

Je smrt něco, čeho se bojíš?

L.D.:

Já sem nad tím hodně přemejšlela jestli se bojím smrti a zjistila jsem, že ne. Že jediný čeho se bojím je bolest ale smrt nikdy. Smrt mě spíš fascinuje a přitahuje. Svým zvrhlým způsobem se na ni i trošku těším, ale že se bojím tý bolesti, která obvykle to provází. Ale jinak samotný smrti se nebojím.

Válek:

Když říkáš, že tě fascinuje smrt, tak jakým stylem jako?

L.D.:

No to je právě co?

Válek:

Jako vyhledáváš takový situace?

L.D.:

To ne, to řekněme, že ne. Ale je hrozně fascinující, co to vlastně jako. Jenom ten pocit, že něco je a pak už to najednou není. Dokonce když. Já jsem to teda osobně nikdy nezažila, ale spousta lidí tvrdí, že když je s člověkem kterej umírá nebo i se zvířetem. Že když umírá, tak mu zvláště vyprchává světlo z očí i z celého těla a že je to krásně vidět. A že je to děsivý a na druhou stranu hrozně zajímavý zážitek. A i je pro člověka prostě fascinující ta smrt tím, že prostě něco odchází. Najednou něco není. Vždyť tolik života v tom člověku je i když už je starej a nemocnej, tak je v něm tolik života tolik věcí v něm bují a pumpuje krev všechno a najednou to všechno zhasne a není. Což je hrozně zajímavý. A to asi je to, co mě na tom jako fascinuje a líbí se mi.

Válek:

Přijde ti běžný mluvit o smrti, nebo je to téma, který bereš jako nevhodný?

L.D.:

Neberu ho jako nevhodný.

Válek:

Takže zažila si někdy třeba rozhovor třeba se svejma kamarádama o tématu smrti?

L.D.:

Mhm. Ano párkrát jo. Ale většinou to bylo u piva, takže po pár větách se to ztrhlo k nějaký, k nějakýmu jinýmu rozhovoru, kterej směřoval už úplně někam jinam. Ale občas na to téma narazíme a mluvíme o tom, ale, že by to byl nějakej, nějaký vážný rozhovor to se úplně říct nedá. Na úrovni.

Válek:

A když o tom teda mluvíte, tak v jaky stylu?

L.D.:

Asi. (...) To je těžký definovat asi hodně zjednodušeně, že to není nic hlubokýho, že to není nic filosofickýho. A je to hodně nadnesení a hodně s optimismem bych až řekla, že si to tak nebereme k tělu, že nás to nezraňuje ani nějak neovlivňuje. Nebo jak bych to řekla. Rozhodně nemáme smuteční náladu u toho.

Válek:

Mluvili jste někdy ve škole o tématu smrti?

L.D.:

Mluvili a to (...) na základech společenských věd, v psychologii ve filosofii a pak v dějinách literatury. Upřímně mluvili jsme o tom dost.

Válek:

Ted' teda mluvíš jako o střední?

L.D.:

O střední škole. O střední škole. A mluvili jsme o tom samozřejmě v tom smyslu, jak ovlivňuje smrt a zážitky smrti třeba literární díla, nebo jak se měnil náhled na smrt a myšlení ve filosofii ohledně smrti a tak dále. V psychologii jsme o tom lehce zabředli, ale to bylo opravdu lehce já si z toho moc nepamatuju. To bylo co vlastně co smrt znamená v tom psychologickym, psychologickym pohedu na svět a jak to vlastně lidi může ovlivňovat. Ale to byl hodně takový povrchní středoškolský pohled, takže to úplně nemůžu říct, že by bylo něco důležitýho. Ale rozhodně o smrti se bavíme i ted' na vysoké škole na biologii, kde vlastně nás učitelka jedna upozorňovala, že musíme vždy vědět, že pracujeme s živým organismem. A protože se spoustou těch organismů jsou fixované, nebo mrtvé, nebo naložené v aldehydu tak samozřejmě nás upozorňovali, že je to furt nějakej organismus, že se k tomu máme chovat s úctou. I zabijet ho s úctou a respektem, protože ho pořád zabijíme a furt je to smrt, že to prostě není kytka. Hele kytka utrhnu kytka kytka chcípla, super. Že to je jako opravdu, že ten organismus zabijíme a máme se k němu chovat s úctou. Takže to je asi všechno.

Válek:

Ty už jsi to říkala na začátku, ale je téma smrti něco, co by ovlivnilo tvoje přemýšlení?
Rozhodování směrem jako k budoucnosti?

L.D.:

Mhm. Je to tak ovlivňuje. Rozhodně jako smýšlení o smrti ovlivňuje mojí přítomnost a moje chování a moje rozhodování. Hodně si to asi nesu, nesu i z rodiny, kde nás taková panuje, panuje taková atmosféra, že člověk by měl žít každý den jako naposled. Vždycky by měl mít se všema lidma všechno

vyrovnaný účty a měl by s nima bejt jako na rovinu a neukřivďovat někomu, nikomu neublížovat, aby mohl v každou chvíli umřít s čistým štítem a nic ho tu nepoutalo svym způsobem. Samozřejmě nás tu poutají vztahy, láska, kamarádi, ale svym způsobem vždycky to máme vyřešený tak ty vztahy a sou tak v pořádku, a i náš svět a všechno máme srovnány tak, abychom ho mohli kdykoli opustit a nebylo to nějak zvlášť drastický, že bysme si vyčítali, ježiš já jsem neřekla tomuhle sbohem a s tímhle jsem se pohádala, aby to tak nebylo. Takže rozhodně to ovlivňuje moje rozhodování to smýšlení o smrti.

Válek:

Ještě jak jme mluvili o tom tématu smrti ve škole. Tak tys to popisovala spíš jako, že ten vyučující prostě něco říká. Ale bylo to taky na téma jako ve stylu diskuse?

L.D.:

Diskuse tam byla, ale netýkala se přímo smrti. Takže by se dalo říct, že diskuse sama o samotné smrti tam nebyla. A i co si pamatuju z hodin náboženství, tak přímo o smrti o ní jsme mluvili, ale o samotné smrti jako takové jsme nediskutovali. Jenom jsme se spíš dotazovali na nějaké věci, které dotyčný učitel a vyučující zažil, než abychom přímo diskutovali o tom tématu.

Válek:

Přemýšlela jsi někdy nad sebevraždou?

L.D.:

Ehmmm. Jako nad svojí, já nevim jak bych to popsala. Řekněme, že jsem nad sebevraždou přemýšlela, protože to je rozhodně zajímavé téma k přemýšlení i rozhovoru. Protože co může vést člověka k tomu, že je tak zoufalý, že zabije sám sebe. To je, to musí bejt neuvěřitelný zoufalství, když tohle člověk udělá. A na jednu stranu možná je to pro ně vysvobození, na jednu stranu možná je to až neskutečně ubohý a smutný. Ale jako nad tím, že já bych se někdy zabila, to nad tím jsem nepřemejšlela, že bych to skutečně udělala. Jako že bych to promejšlela. Znáám pár lidí, kteří o tom skutečně přemýšleli, ale spíš o tom přemýšlím jako obecně o tématu sebevraždy jak. Jak se člověk dostane k tomu, že o tom přemýšlí, nebo jakým způs. A jednou teda pokud. Občas v hospodě máme to téma, která sebevražda je nejrychlejší. To je takový myslim jakože oblíbený téma u třetího piva v hospodě, tak takový běžný. Ale jinak, jinak o svojí sebevraždě jako vážný, tak sem se nikdy, sem nikdy nepřemejšlela. I když sem četla o tom, že je to prej u určitých u dětí v určitém věku docela běžné, nebo u mladých lidí v dnešní době.

Válek:

Ještě jednou otázkou bych se vrátil k těm pohřbům. Jak hodnotíš účast dětí na pohřbu?

L.D.:

No já nevim no, Já sama si myslim, že hodně záleží na tom dítěti. A už to samo jde hodně špatně odhadnout, jestli to dítě je odolný vůči tý smrti nebo ne, protože některé děti to může hluboce zasáhnout a může to hodně poničit jejich psychiku. A zároveň některejm to vůbec neublíží a nic jim to neudělá. A některé děti jsou třeba takové, že to nepochopí, o co jde vlastně. Takže proč jako, proč dávaj dědu do tý dřevěný bedny a co tam bude dělat celou tu dobu a kdy se vrátí a tak. A jiný děti jsou z toho zase jako traumatizovaný, protože naprosto přesně chápou, o co jde. A já si myslim, že pohřby tak jak se dělaj tady, že jsou smuteční hodně vážný, hodně takový až traumatický pro ty děti nejsou sami o sobě vhodný. Ale když je to třeba hezký rozloučení takový jako spíš veselý, že se lidi i zasmějou na tom pohřbu a není to

tak, že všichni tam maj, že brečej a že, že se tam hroutěj. Tak si myslim, že je to třeba pro ty děti i snesitelný a mohly by tam bejt, jako poslední rozloučení se třeba s někym blízkym, nebo známim.

Válek:

Máš nějakej nápad nebo představu o tom, jak by se dala pojmout téma smrti ve výuce?

L.D.:

Ve výuce? Nápad hm... No já na tohle moc dobrá nejsem, ale o něco se pokusim. No rozhodně si myslim, že určitě by se o ní mělo mluvit, protože v dnešní době jsme od tý smrti, od té smrti odtržený ještě víc než dřív, než kdy dřív a moc jí nezažíváme. Jako viz můj případ. Mělo by se o tom mluvit ale jak ji zavést do výuky to nevím, ale rozhodně základy společenských věd se nabízejí jako předmět, kterej by byl otevřený k diskusi a možnosti probrat s lidmi už jak z psychologického hlediska, filosofického, nebo jako samotnou smrt jako věc. Ale samotný nápad jako přímo konkrétní asi nevymyslím, takže smůla.

Válek:

Dobře. Je něco, co tě k tomudlenctomu tématu ještě napadá z vlastní zkušenosti?

L.D.:

(...) Myslim si, že lidi by sebe neměli brát tak vážně a ani tu smrt tak strašně vážně jak jí berou. Tím nemluvím o tom, že bysme si z ní a z pohřbů měli dělat srandu a sát a plakajícím lidem se smát, protože proč jako pláčou na pohřbu. Ale zároveň bysme se měli naučit všichni, všichni s ní vyrovnávat, protože jak už jsem řekla dneska je to o to těžší, že sní se nesetkáváme. A že bysme jí měli nějak přijmout jako nějakou součást našeho života a vyrovnat se s ní. Protože musíme přijmout to, že všichni naši blízcí jednou umřou, možná umřeme dřív a bude to štěstí, možná oni umřou dřív a budem je muset oplakávat a srovnat se s tím, že to tak prostě je. A že je zbytečný je opravdu zbytečný kolem toho dělat hysterický záchvaty upadat do depresí, nebo do nějakých nepříjemnejch stavů, nebo dokonce je chtít následovat tou sebevraždou. Myslim, že je to zbytečný, že by člověk se měl naučit s tím vyrovnávat a žít. A to je asi tak všechno.

Válek:

Tak jo. Tak děkuju moc.

L.D.:

Není zač.

11.3. Příloha III.

Kategorizační tabulky rozhovorů

Tabulka k rozhovoru s dívkou, které se zastřelil otec

Skupiny kategorií	Podkategorie	Citace
Popis událostí spojených se sebevraždou otce		

Co bezprostředně předcházelo	Emocionální pohoda respondentky	1. A ještě asi jakoby nejhorší na tom bylo, že se s ním vlastně to ráno co se to stalo sem s ním mluvila. A nevim zdálo se mi všechno v pohodě, nebo jako všechno v pohodě.
	„Divná“ atmosféra loučení ze strany otce	1. On teda jakoby se se mnou furt loučil a to mi přišlo sice divný, ale nevim nějak prostě mě todlencto ani nenapadlo žejo 2. ... ráno volal a bylo to divný. A jinak, jinak jakoby to bylo v pohodě.
Co bezprostředně následovalo	Bolestné emoce matky	1. Ona se šla projít a vlastně když přišla tak brečela hodně. 2. ... mamce volala teta, že a bylo to prostě takovej rozhovor, jakože mamce nadávala, že za to může mamka a takle. A to myslim, že jí jakoby ublížilo taky jako, že ta zpráva, že se taťka zastřelil.
	Hrozivé emoce resp.	1. A bylo to drsný no... 2. A bylo to těžký. (smích) 3. ... že jsme jsme to prostě obřečeli samozřejmě 4. Ale takže jsem tomu prostě nemohla uvěřit, že se todlencto prostě stalo. 5. ... ale v ten moment co nám to mamka řekla, tak jsem jakoby tomu nemohla uvěřit.
	Nepřipravenost respondentky	1. ...bylo mi jedenáct a vlastně ani bych jako nemohla, nebo nevěděla jsem, že by něco takovýho se mohlo stát. 2. ...nevím proč se to stalo dodneška. 3. ...jakoby jelikož mi bylo jedenáct, tak jsem tím jako procházela docela špatně. (smích) 4. Já jsem potom chodila k psychologovi, protože, ani nevím proč, ale prostě jsem potom chodila k psychologovi.
	Co pomohlo	1. Asi to, že jsem chodila k tomu psychologovi. Mohla jsem si sním o tom jakoby popovídat. Potom i jakoby když jsme se o tom bavili doma. 2. ... že jsem si o tom mohla s někým promluvit.
Události v delším časovém horizontu po smrti otce		
Účast na pohřbu	Pouhý popis skutečnosti	1. Jo, jo měl a byli jsme tam já i ségra. 2. ... mamka říkala, že jakoby taková, že prostě nás tam vezme. A bylo to taková divný no. 3. Ale jakože jak to byl taťka, tak to bylo takový... poslední rozloučení a potom už to bylo takový, že jsme o tom jakoby tolik asi nepřemýšleli.
	Traumatizující zážitek	1. Probíhalo to bylo to docela traumatizující, protože já jsem jako nikdy na pohřbu nebyla a bylo to taková prostě.
	Hodnocení účasti dětí na pohřbech spíše negativní	1. Jakoby pro děti si myslim, že to není úplně ideální, protože tam všichni jako brečí. 2. ... že to byl jakoby taťky pohřeb, tak to je jakoby v pohodě. Ale kdyby to byl nějaký pohřeb jakoby nevim, třeba rodinných známých, nebo nějakýho kamaráda mamky, tak to by jakoby bylo lepší asi kdybych třeba jakoby tam nešla.
Reakce spolužáků	Šikana	1. Psali mi prostě dopisy ve kterých bylo prostě, že (...) jakože muj taťka se zastřelil hahaha, že okolo bylo hrozně krve. 2. Pak jakoby dělali sami, že se střílej přede mnou... 3. ... když jsem byla asi v sedmý třídě, tak mě kvůli tomu spolužáci šikanovali.

Komunikace o události smrti otce s okolím	Komunikace s matkou	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... mamka jakoby řekla, že prostě když nás bude něco zajímat, nebo když budeme chtít něco vědět tak že se máme zeptat. 2. (Sdělení úmrtí otce) A řekla mi to teda vlastně mamka no. (...) Jinak nikdo nějak jsme to to, prostě mamka a potom se mnou od té doby už nikdo nemluvil. 3. protože mi to jakoby řekla fakt mamka a to je moje jakoby nejbližší osoba, kterou v životě mám. Myslím, že je to lepší, než kdyby mi to řekl někdo cizí nebo tak. 4. A s mamkou jsme o tom taky hodněkrát mluvili, protože asi chtěla abychom z toho vyšli v pohodě a neměli z toho nějaký trauma do budoucna. 5. ... mám takovej pocit, že jsme o tom jakoby hnedka nemluvil... za tejdén možná, tak prostě až potom nastoupily nějaký ty otázky.
	Komunikace s vrstevníky	<ol style="list-style-type: none"> 1. Já jakoby o tom moc s lidma nemluvim a když už, tak jsou to jako fakt kamarádi, kterým věřím. 2. ... třeba ta moje třída o tom celá neví a ví to fakt jenom moji kamarádi, kterým věřím. 3. ... o tom nemluvim s každým a ví to jenom moji nejlepší kamarádi (smích). 4. (Rozumíte si více se staršími kamarády?) líp, než třeba s lidma ze třídy ale jinak mi to zase jako nějak nevdá já se bojím mluvit se staršíma lidma.
Smíření se se situací	Tvrzení respondentky o smíření se se skutečností	<ol style="list-style-type: none"> 1. A potom prostě za nějakej třeba měsíc, nebo měsíc a půl jsem se s tím jako že smířila. Prostě, že s tím asi už fakt nic neudělám no.
Vztah respondentky s mrtvým otcem		
Ambivalentní hodnocení otcova činu	Hodnocení negativní	<ol style="list-style-type: none"> 1. Měla jsem pocit strašně, že mě v tom nechal ve všem. 2. ... ale zároveň jakoby mě to hodně mrzelo, že nás v tom prostě takhle nechal no. 3. Nechal nás v tom ve všem, protože mi jsme s mamkou byly sami a prostě to bylo hodně těžký.
	Hodnocení pozitivní	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vzpomínám na něj v dobrym,... 2. Jakoby v dobrym... (jak vzpomíná na otce)
	Hodnocení vztahu s otcem před jeho smrtí	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mluvili jsme jakoby spolu o všem. 2. Prostě myslím, že to bylo jakoby v pohodě. 3. Já myslím, že jakoby dobrej. 4. I s mamkou podle mě vycházeli jakoby dobře, že prostě v pohodě. (smích) Asi jakoby já si myslím, že jakoby vztah a to to, že to bylo všechno jakoby v pohodě no. 5. Protože prostě to byl taťka a já samozřejmě, že sem ho prostě měla ráda a měli jsme super vztah.
	O čem by respondentka chtěla mluvit s otcem, kdyby byl naživu	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... o jeho problémech, protože by mě docela zajímalo, proč se to stalo.

Vztah matky s otcem		
	Pouze popis	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... on se s mamkou rozvedli 2. ... potom se zase nějak dali dohromady a nějak to prostě neklapalo, protože prostě měl nějaký problémy. Pak jakoby se zase odstěhoval a potom jakoby vidali jsme se normálně.
Vztah respondentky k lidem v okolí		
Vztah k matce a rodině	Popis intenzivního vzájemného vztahu	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... my jsme s mamkou nikdy neměli špatnej vztah, ale myslím, že teďka je to ještě jakoby silnější, že jsme fakt jakoby, že mamku beru jako nejlepší kamarádku. 2. Fakt jí můžu říct úplně všechno a myslím, že prostě jsme, že nás to jakoby hodně dalo dohromady jako rodinu. 3. Celkově si myslím, že jakoby mám doma se všema skvělej vztah 4. ... když něco potřebujeme, tak jdem za mamkou a ta nám řekne jakoby všechno a můžeme jí říct všechno a prostě se o tom můžem normálně v klidu bavit, a to je super. 5. ... vážim toho, že mám takovou rodinu, jakou mám a (pauza) za to jsem vděčná no hodně.
Vztah k rodině ze strany otcovy rodiny	Popis odloučení od rodiny z otcovi strany	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... s babičkou vlastně, nebo vona nemluví s náma. Nestýkáme se ani jakoby s nikym z jeho rodiny a tak.
Hodnota života		
Vztah k životu	Proces změny vztahu k životu směrem k realismu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Asi se hodně změnil pohled na život. 2. ... že to nemusí bejt jenom prostě úplně růžový.
Vztah ke smrti		
Pohled na smrt	Nejisté výpovědi	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... o tom dleňctom (myšleno o smrti) jsem jakoby ani nepřemejšlela ani by mě to jakoby nenapadlo. 2. No asi konec života. Prostě jakoby jednou to, jednou jako umře každej
	Odmítnutí reflexe smrti	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... když jsem byla malá tak jsem jakoby o smrti nepřemejšlela vůbec. A teďka taky jakoby úplně nevim, co bych o tom řekla.
	Lítost nad současnými sebevrahy	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... určitě je to silný téma. 2. Dneska sebevraždy jsou podle mě jakoby docela, že se to děje docela často, což je podle mě jakoby škoda.
	Náznak smíření	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jsme prostě fakt řekli, že je to prostě ukončený a že to prostě už tak je, že jsme s tím jakoby potom smířili a bylo to tak.
Jak smrt otce ovlivnila život respondentky	Následky v rodině	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... ségra z toho vyšla s tím, že prostě má epilepsii teďka.
	Ochranářské tendence v rodině	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hodně se snažim třeba chránit ségru, jako aby se jí nestalo něco podobnýho, co mě, a tak no.
	Vypěstlost	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... lidi z mého okolí říkají, že jsem jako víc dospělá než moji vrstevníci, že prostě přemejšlim trošku jinak a o trošku jiných věcech než na jakou párty puđu v pátek (smích) a tak.

	Větší přemýšlivost	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... snažím se trávit čas doma jakoby s rodinou. 2. Jakoby přemejšlim docela dost do budoucna. Třeba co bych chtěla dělat...
Pohled respondentky na sebevraždu	Odmítnutí sebevraždy jako cesty z problémů	<ol style="list-style-type: none"> 1. No úplně to jakoby nechápu proč. Protože si myslím, že vždycky je nějaký způsob... 2. ...že to prostě jde vyřešit nějakým způsobem. 3. ...že to půjde vyřešit a ne rovnou to prostě vzdát a nějakým způsobem se zabít no. 4. ...určitě bych to neudělala ani o tom nepřemejšlim. Protože vím jak to ublíží prostě lidem okolo mě.
Názory respondentky na tematizaci smrti ve výuce		
Potřeba překonat překážky ze strany studentů	Vyjádření kladného názoru	<ol style="list-style-type: none"> 1. Myslím si, že je to i prostě takový téma o kterým by se dalo docela diskutovat. 2. Určitě si myslím, že je jakoby důležitý si o tom s nima nějakým způsobem promluvit. 4. Jakoby rozhodně si nemyslím, že by to měly vnímat tak, že to jde prostě mimo ně. I když...jsou mladý a tak.
	Strach, taubuízace, věková nevyzrállost	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... v dnešní době se toho hodně lidí bojí, jako smrti. 2. Že se mluví spíš jakoby o přirozený smrti a o sebevraždách ani moc ne.
Rada vrstevníkům Pouze ve vztahu ke skutečnosti sebevraždy	Přesvědčování o potřebě vyrovnat se se smrtí blízkých	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... aby to nevzdávali určitě, protože si myslím, že v té situaci prostě je ta psychika dost poznamenaná. 2. ... aby se snažili s tím vyrovnat, protože se to stalo a prostě se to už nevrátí ten čas. 3. Takže se s tím prostě snažit nějak vypořádat. Asi o tom mluvit i fakt jako s někým blízkým a s někomu komu můžou věřit.

Tabulka k rozhovoru s klientem domácího hospice

Skupiny kategorií	Podkategorie	Citace
Co vedlo k tomu, že se klient dostal do hospicové péče		
Příběh a okolnosti vedoucí k hospicové péči	Závislost na ostatních	1. to vyřizovala manželka většinou jo.
	Komplikování života	<ol style="list-style-type: none"> 1. Já jsem teda prodělal čtyři operace zad,... 2. ... doktor Teplý ještě povídal,... že potom už by to mělo bejt úplně ideální 3. No, už je to takový je to prostě na hovno a takový to, když člověk nemůže chodit, tak je to prostě.
	Nejasný popis problémů	<ol style="list-style-type: none"> 1. ... pak jsem ještě prodělal nějaký sten sten, nebo jak voni tomu říkají. Je to prostě tady z hlavy zavedený do břicha jo. 2. Já jsem teda v Budějčích mě v tej neurochirurgii brali nějaký ten míšní mok jo... a já jsem od té doby víceméně. Přestal jsem chodit úplně.
Klientovo hodnocení situace, v níž je		

atmosféra	Atmosféra tvořená personálem	1. No, a tak mě se tady vyloženě líbí jo. (smích) 2. To je v celku dobrý, jo, takže... 3. A no, tak ze sestřičkama se tady zasmějem různě, jo, (smích)... No, různějm volovinám.
	Atmosféra tvořená blízkými	1. No, je to příjemný docela, jo. 2. Dobrý teda říkám, jo.
	personál	1. No, dobrý víceméně, nebo určitě dobrý jo.
	Klientův popis zdravotního stavu	1. Se mnou zkouší cvičit a já už se, já se zkouším zvedat do toho chodítka a moc mi to nejde, jo. 2. Chodit nemůžu vůbec... 3. No, tak potřebuju v nějakých věcech pomoci, jo. Víceméně dát na ten vozeček a babička se mnou jezdí, když jedeme ven, jo.
Hodnocení života		
Klient hodnotí život a nepřipouští si svou situaci	Co bylo v životě důležité	1. Tak třeba co jsem v zaměstnání dělal, jo. Tak jsem jezdil támleším traktorem. 2. No, tak čeho. Asi čeho sem došáh, jo, tak nějak. Co sem v životě kdy dokázal a co udělal, jo, (smích) i když asi toho moc nebylo, jo. 3. třeba s těma traktorama, co jsem jezdil (smích) 4. Ale no tak různě no. 5. No, já jsem se narodil v Písku v nemocnici, jo, ale žiju tady od malička jo
	Přemýšlení o smrti a životě	1. Kolikrát. (otázka: Uvažujete o tom, co jste v životě prožil?) 2. Ale helejte se, asi ničeho jo. (otázka: Čeho v životě litujete?) Zase si myslím, že všechno dopadlo tak, jak mělo.
	Nepřipouštění si problémů/čekání zlepšení stavu	1. Ne. (Otázka: zda klient někdy od přijetí plakal. Jakoby z toho vyznělo: Jsem snad bábovka, abych plakal?) 2. To je moje přání, abych si mohl dojít na záchod a tak dál, jo.
	Životní přání	1. ... abych mohl tak alespoň mírně trochu o holích chodit jo. To je moje přání, abych si mohl dojít na záchod a tak dál jo. 2. Ne. (otázka: Měl jste nějaký životní sen?)
Jak klient vnímá svoji osobu z hlediska rozhodování		
Rozhodování o sobě	Bezradnost v rozhodování o sobě	1. Ale no tak já si myslím ať, si kluci se mnou udělají, co chtějí jo.
Tématu rozhovoru ze strany klienta		
	Náhlá změna tématu	1. Jak je prosím vás venku, silnice?

Tabulka k rozhovoru s dívkou bez přímé zkušenosti se smrtí

Skupiny kategorií	Podkategorie	Citace
-------------------	--------------	--------

Vnímání smrti ze strany respondentky		
Pojetí smrti	Záhadnost	1. Rozhodně tajemství.
	Depresivní směr představ o smrti	1. Určitě taky smutek ten s tím hodně souvisí. Kupodivu i černá barva
	Význam ambivalentní: přiznání významu X snižování významu	1. Rozhodně je to pro mě důležitá věc. 2. ... k rozvoji člověka samotného je hodně důležitý. 3. ... rozhodně to ovlivňuje moje rozhodování to smýšlení o smrti. 4. Myslím si, že lidi by sebe neměli brát tak vážně a ani tu smrt tak strašně vážně jak jí berou.
	Respondentka jako dítě a smrt	1. No já nevím jestli se o tom nějak vážně dalo mluvit s pětiletým dítětem.
	Normativní postoj: přijetí a vyrovnání	2. A že bysme jí měli nějak přijmout jako nějakou součást našeho života a vyrovnat se s ní. 3. ... že by člověk se měl naučit s tím vyrovnávat a žít. 3. ... bysme se měli naučit všichni, všichni s ní vyrovnávat, protože jak už jsem řekla dneska je to o to těžší, že sní se nesetkáváme. 4. Protože musíme přijmout to, že všichni naši blízcí jednou umřou, možná umřeme dřív a bude to štěstí, možná oni umřou dřív a budem je muset oplakávat a srovnat se s tím, že to tak prostě je. A že je zbytečný je opravdu zbytečný kolem toho dělat hysterický záchvaty upadat do depresí, nebo do nějakých nepříjemnejch stavů, nebo dokonce je chtít následovat tou sebevraždou.
	Pozitivní fascinace	1. ... přemejšlim nad ním. A najdou se chvíle, kdy nad ním přemejšlim a kdy k tomu je prostě čas. Rozhodně je to zajímavý. 2. Vždyť tolik života v tom člověku je i když už je starej a nemocnej, tak je v něm tolik života tolik věcí v něm bují a pumpuje krev všechno a najednou to všechno zhasne a není. Což je hrozně zajímavý. A to asi je to, co mě na tom jako fascinuje a líbí se mi. 3. Ale je hrozně fascinující co to vlastně jako 4. Smrt mě spíš fascinuje a přitahuje. Svim zvrhlým způsobem se na ni i trošku těším 5. Jenom ten pocit, že něco je a pak už to najednou není. 6. ... pro člověka prostě fascinující ta smrt tím, že prostě něco

		odchází. Najednou něco není.
Hodnocení společnosti	Održenosť od tématu smrti	1. Jsme od té smrti, od té smrti odtržený ještě víc než dřív, než kdy dřív a moc jí nezažíváme.
Ovlivnění rodinou	Normativní morální apel: každý den jako naposled	1. ... panuje taková atmosféra, že člověk by měl žít každý den jako naposled. Vždycky by měl mít se všema lidma všechno vyrovnaný účty a měl by s nima bejt jako na rovinu a neukřivďovat někomu, nikomu neubližovat, aby mohl v každou chvíli umřít s čistým štítem a nic ho tu nepoutalo svým způsobem. Samozřejmě nás tu poutají vztahy, láska, kamarádi, ale svým způsobem vždycky to máme vyřešený tak ty vztahy a sou tak v pořádku, a i náš svět a všechno máme srovnaný tak, abychom ho mohli kdykoli opustit a nebylo to nějak zvlášť drastický, že bysme si vyčítali, ježiš já jsem neřekla tomuhle sbohem a s tímhle jsem se pohádala, aby to tak nebylo.
Jak chápání smrti ovlivňuje život		
Význam smrti v životě respondentky	Smrt apeluje na morální kvalitu života	1. Hodně ovlivňuje můj život i to, jak žiju a o tom jak přemejšlim. 2. Když si uvědomím to, že jednou umřu, to že každý někdy umře a že o někoho můžu přijít, tak ta představa často ovlivňuje i to jak se cítím. A i si uvědomím koho mám jak ráda, co ke komu vlastně cítím 3. Rozhodně jako smýšlení o smrti ovlivňuje mojí přítomnost a moje chování a moje rozhodování. 4. konečnost nějakým způsobem ovlivňuje to, že si dokážu uvědomit jakej vztah k sobě nebo i k ostatním věcem a lidem mám.
	Popření strachu ze smrti	1. Já sem nad tím hodně přemejšlela, jestli se bojím smrti a zjistila jsem, že ne. 2. Ale jinak samotný smrti se nebojím.
	Odmítání tabuizace tématu smrti	1. Neberu ho jako nevhodný. (téma smrti)
Zkušenost respondentky se smrtí		
Bezprostřední zkušenost	Chybějící bezprostřední zkušenost	1. NE, nikdy. (respondentka se nikdy s umírajícím člověkem nesetkala) 2. Ne, naživo nikdy ne. (odpovídá na otázku, zda někdy viděla mrtvého člověka)
Zprostředkovan	Média	1. Ve zprávách nebo na nějakých autentických fotkách.

á zkušenost		
	Hrozba smrti v rodině	1. ... moje mamka byla hodně nemocná hrozilo že je možný, že buď bude mít po nemoci takový následky že, že nebude funkční a nebude moct fungovat jako normální člověk. Že prostě už bude navždycky nějakým způsobem nemocná a, nebo že dokonce může i umřít. Takže to bylo takový hodně aktuální bylo to nepříjemný, ale nějak mi to i pomohlo se vyrovnávat se smrtí jako obecně že, že to je něco jako přirozeného, no, že se tomu nevyhneme.
Úmrtí v rodině	Čisté konstatování	1. Už vlastně několik příbuzných zemřelo. Vždycky to byli trochu vzdálenější příbuzní. 2. Můj praděda umřel, když mi bylo asi pět let. 3. Jinak pár, praděda z druhý matčiny strany a pár dalších příbuznejch. (kdo zemřel?)
	Neutrální emoce při úmrtí vzdálených příbuzných	1. Ale to už nějak jako jsem, nebyli mi tak blízký, aby mě to tak hluboce pohlo, jako ten praděda tehdy. 2. Mě samozřejmě bylo líto, že umřeli. Není to hezká věc, když umře někdo někomu blízkěj. 3. je mnohem těžší vyjadřovat soucit s těma ostatníma, když člověk k tomu nemá k tomu člověku tak hlubokej vztah a zároveň mi bylo líto, že jsem třeba ty příbuzný nepoznala. 4. ... ale když je (člověk) nikdy neviděl a pořádně s nima nemluvil, tak samozřejmě mu přijde líto, že se s těma lidma neseznámil a tak.
	Negativní emoce při úmrtí blízkého příbuzného	1. Já sem ho měla hrozně ráda. 2. Trávila jsem s ním skoro celý dětství do pěti let. Často jsem s nim byla. 3. Já jsem totiž se rozbřečela a bylo mi hrozně líto, že už děti nevidim, že už tu nikdy nebude, že už za ním nikdy nebudu moct zajít. 4. Tak jsem rozhodně ztropila strašlivej záchvat, záchvat vzteku. Vlastně jsem i křičela a asi hodinu jsem brečela.
	Normativní apel na přijetí smrti ze strany rodičů	1. A tak mě rodiče utěšovali a vysvětlovali mi, že to tak prostě chodí, že to tak je normální, že i náš pes jednou umře, že i oni umřou. A že se s tím musím naučit žít právě proto, že i oni jednou umřou a všechno umře a že je to nedílná součást a že je důležitý se s tím naučit vyrovnávat a přijmout to.

Jak respondentku ovlivňují zprávy o smrti		
Setkání se se smrtí v médiích	Negativní emoce	1. První mě to trochu šokuje. Vždycky když uvidím mrtvolu na fotce nebo na videu, tak mě to šokuje.
	Přemýšlení o zemřelých: kognitivní interpretace	1. Pak začnu přemýšlet jaký ten člověk asi má za sebou život. Jaký měl myšlenky v tu chvíli kdy umíral, nebo před, tím než umíral. Co vlastně vedlo k tý smrti, pokud to není jasný. 2. přemýšlím o tom jaký měl ten život a okolnostech jeho smrti
Jak respondentka vnímá účast na pohřbech		
	Vlastní účast respondentky na pohřbu	1. Pak jsem vlastně ani na jeho pohřeb nesměla. Zakázali mi to rodiče. 2. Na všech jsem byla jako pohřbech (pohřby vzdálených příbuzných) a to bylo takový trošku rozpačitý,... 3. Nebyla. Nebyla. (na pohřbu pradědečka)
	Odůvodnění neúčasti na pohřbu pradědečka ze strany rodičů	1. Mě rodiče říkali, říkali, že. Pradědovo pohřbu nesmim proto, že jsme si byli tak blízky a že když ta smrt takhle se mnou pohla, tak nechtějí právě abych se na něj šla podívat. Abych si ho pamatovala tak, jak jsem si ho pamatovala já jako malá. Hezkýho, usměvavýho a abych ho neviděla po mrtvici vlastně v rakvi to nechtěli. Nebo abych neviděla, abych neviděla tu smutnou atmosféru a pamatovala si ho veselýho. 2. ...u těch ostatních to bylo. Jsem k nim neměla vztah, tak mě tam spíš vzali z takovejch rodinnejch povinností, že bych tam měla bejt jako člen rodiny a že mě to nějak zvlášť nezatíží, že k těm lidem nemám nějaký vťah.
Účast dětí na pohřbu	Teoretické rozlišení na traumatizující a netraumatizující pohřby.	1. Já sama si myslím, že hodně záleží na tom dítěti. 2. Některé děti to může hluboce zasáhnout a může to hodně poničit jejich psychiku. A zároveň některým to vůbec neublíží a nic jim to neudělá. 3. ...nepochopí o co jde vlastně. 4. jiný děti jsou z toho zase jako traumatizovaný, protože naprosto přesně chápou, o co jde. 5. A já si myslím, že pohřby tak jak se dělaj tady, že jsou smuteční hodně vážný, hodně takový až traumatický pro ty děti nejsou sami o sobě vhodný. Ale když je to třeba hezký rozloučení takový jako spíš veselý, že se lidi i zasmějou na tom pohřbu a není to tak, že všichni tam maj, že brečej a že, že se tam hroutěj. Tak si myslím, že je to třeba pro ty děti i snesitelný a mohly by tam bejt,

		jako poslední rozloučení se třeba s někým blízkým, nebo známým.
Téma smrti mezi vrstevníky		
Konverzace s vrstevníky	Povrchnost a odstup	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ano párkrát jo. Ale většinou to bylo u piva, takže po pár větách se to ztrhlo k nějaký k nějakému jinému rozhovoru, kterej směřoval už úplně někam jinam. Ale občas na to téma narazíme a mluvíme o tom, ale, že by to byl nějakej, nějaký vážný rozhovor to se úplně říct nedá. 2. Hodně zjednodušeně, že to není nic hlubokýho, že to není nic filosofickýho. A je to hodně nadnesení a hodně s optimismem bych až řekla, že si to tak nebereme k tělu, že nás to nezraňuje ani nějak neovlivňuje. 3 Rozhodně nemáme smuteční náladu u toho.
Ve výuce na střední škole	V jakých předmětech se téma objevovalo	1. Na základech společenských věd, v psychologii ve filosofii a pak v dějinách literatury. Upřímně mluvili jsme o tom dost.
	Povrchnost a odstup	<ol style="list-style-type: none"> 1. A mluvili jsme o tom samozřejmě v tom smyslu, jak ovlivňuje smrt a zážitky smrti třeba literární díla, nebo jak se měnil náhled na smrt a myšlení ve filosofii ohledně smrti. 2. Vlastně co smrt znamená v tom psychologickym, psychologickym pohedu na svět a jak to vlastně lidi může ovlivňovat. 3. Ale to byl hodně takový povrchní středoškolský pohled, takže to úplně nemůžu říct, že by bylo něco důležitýho. 4. Diskuse sama o samotné smrti tam nebyla. 5. Jenom jsme se spíš dotazovali na nějaké věci, které dotýčný učitel a vyučující zažil, než abychom přímo diskutovali o tom tématu.
Ve výuce na vysoké škole	Úcta a respekt vůči všem formám života.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Na biologii (v jakém předmětu se téma objevuje) 2. Vlastně nás učitelka jedna upozorňovala, že musíme vždy vědět, že pracujeme s živým organismem. 3. Samozřejmě nás upozorňovali, že je to furt nějakej organismus, že se k tomu máme chovat s úctou. 4. I zabijet ho s úctou a respektem, protože ho pořád zabijíme a furt je to smrt, že to prostě není kytka. 5. Že to je jako opravdu, že ten organismus zabijíme a máme se k němu chovat s úctou.

12. Abstrakt

VÁLEK, V. Příběh nemoci a smrti v hospicovém zařízení jako impuls pro hodnotovou výchovu mládeže. České Budějovice 2018. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Klíčové pojmy: pedagogika volného času, smrt, umírání, rozhovor s klientem hospice, rozhovor o sebevraždě, hospicová zařízení, návrh didaktického programu, Teologická fakulta Jihočeské univerzity.

Práce se zabývá tématem smrti a hospiců. Jejím výsledkem je vytvoření návrhu didaktického programu o smrti a hospicové péči pro věkovou skupinu patnácti až osmnácti let. Práce seznamuje s tím, co je hodnotová výchova a co jsou to hospice. Dále pak ukazuje různé pohledy na smrt. Zabývá se také vnímáním smrti v průběhu života. V poslední části pak analyzuje rozhovory o smrti, které jsou dále východiskem pro didaktický program.

13. Abstract

VÁLEK, V. The Story of Illness and Death in Hospice Institution as an Impulse for Value-oriented Education of Youth. České Budějovice 2018. Bachelors thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Pedagogy. Thesis supervisor doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Key terms: pedagogy of free time, death, dying, interview with hospice client, interview about suicide, hospice institutions, suggestion of didactic programme, Faculty of Theology of University of South Bohemia.

The work deals with the theme of death and hospice care. Its outcome is creation of suggestion for didactic programme about death and hospice care for age-group from fifteen to eighteen. The work introduces value-oriented education and hospice institutions. Further it shows different perspectives on death. It also deals with perceiving of death during life. In the last part it analyses interviews about death that are further used as base for the didactic programme.